LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

KUVIN TUETTU TOIMINNALLINEN SATU Maahanmuuttajataustaisten lasten suomen kielen kehityksen apuna

Laine, Emma

2015 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu
Hyvinkää

KUVIN TUETTU TOIMINNALLINEN SATU
Maahanmuuttajataustaisten lasten suomen kielen kehityksen apuna

Emma Laine
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2015

Laurea-ammattikorkeakoulu
Hyvinkää
Sosiaalialan koulutusohjelma

Tiivistelmä

Emma Laine

KUVIN TUETTU TOIMINNALLINEN SATU
Maahanmuuttajataustaisten lasten suomen kielen kehityksen apuna

Vuosi 2015 Sivumäärä 65

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli luoda työmenetelmä, joka tukee lasten kielellistä kehitystä. Painotus oli maahanmuuttajataustaisten lasten suomen kielen kehityksen tukemisessa. Opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä Hyvinkääläisen päiväkotiryhmän kanssa. Ryhmän lapset olivat iältään 3-5 vuotiaita.

Kuvin tuettu toiminnallinen satu on menetelmänä kuvien avulla esitetty kertomus. Lasten on mahdollisuus päästä osallistumaan sadun kulkuun sanojen, kuvien ja kysymysten avulla. Toiminta perustuu pienryhmissä toimimiseen. Tavoitteena oli luoda toimiva menetelmä, joka on sovellettavissa eri-ikäisten ja -kielitasoisten lasten kanssa. Olen kirjoittanut ja piirtänyt sadun itse. Sadun teemoina ovat maasta toiseen muuttaminen, yksinäisyys ja ystävyys. Satu soveltuu myös tunnekäsittelyn tueksi.

Opinnäytetyöni on toiminnallinen opinnäytetyö, jossa kehitän uutta työskentely tapaa. Tutkimusmenetelmänä olen käyttänyt laadullista tutkimusta, joka sisältää haastattelun ja havainnoinnin. Tutkimusaineiston keräsin haastattelemalla kolmea päiväkotiryhmän kasvattajaa ja videoimalla lasten kanssa pitämäni toimintatuokiot. Sekä havainnoinnit, että haastattelut on litteroitu ja analysoitu sisällönanalyysia käyttäen. Teoreettinen viitekehys koostuu lapsen kielellisestä kehityksestä, maahanmuuttaja taustaisten lasten kielellisestä kehityksestä, kommunikointikuvien käytöstä ja pienryhmätoiminnasta.

Opinnäytetyön tuloksena kehitin toimivan työskentelymenetelmän lapsen kielellisen kehityksen tueksi. Menetelmä on sovellettavissa eri-ikäisille ja erilaisen kielitason omaaville lapsille. Opinnäytetyössäni totean tutkimustulosten pohjalta, että kuvin tuettu toiminnallinen satu toimii parhaiten pienryhmien kanssa ja ryhmäkokoonpano kannattaa suunnitella hyvin ennen tuokion pitämistä.

Asiasanat: varhaiskasvatus, kielen kehitys, kommunikointikuvat, pienryhmätoiminta

Laurea University of Applied Sciences
Local Unit
Social Services

Abstract

Emma Laine

AN ILLUSTRATED INTERACTIVE FAIRYTAIL
Supporting of multicultural children's Finnish language development

Year 2015 Pages 65

The purpose of my thesis is to create a working method that supports a child's language development. I focus on the supporting of multicultural children's Finnish language development. The thesis was carried out with the help of a day-care group from Hyvinkää. The children in the group were between 3 and 5 years old.

An illustrated interactive fairytail is a story told with the help of images. The children have the possibility to participate in the storyline with words, images and questions. The activity is based on working in small groups. The aim is to create a functional method that can be applied to children of different ages and language levels. I have written and illustrated the fairytail myself. The theme of the story is moving from one country to another, loneliness and friendship. The fairytail can also be used for emotional processing.

The thesis is a functional thesis, in which I develop a new way of working. As a research method I use qualitative research, which includes interviewing and observing. The research data was collected by interviewing three day-care instructors and by filming the activity moments that I had with the children. Both the observations and the interviews are transcripted and analyzed by using content analysis. The theoretical frame of reference consists of the child's language development; the multicultural children's language development, the usage of communicative images as well as group activities in small groups.

The thesis resulted in creating a functioning working method to support children's language development. The method can be applied to children of different ages and language levels. In the thesis I conclude, based on the research, that an illustrated interactive fairytail reaches its optimal functionality in small groups, and that it is recommended to plan the group composition in advance, before the activity moment.

Keywords: early childhood education, language development, communicative images, activities in small group

Sisällys

1 Johdanto ... 6
2 Opinnäytetyön toteutus ... 7
2.1 Kuvin tuettu toiminnallinen satu ... 8
2.2 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset ... 10
3 Lapsen kielellinen kehitys ... 11
3.1 Ääneen luettujen satujen merkitys lapsen kielellisessä kehityksessä ... 12
3.2 Tuen tarve kielellisessä kehityksessä ... 13
3.3 Tuen muodot ... 14
4 Maahanmuuttajataustaisen lapsen kielen kehitys ... 15
4.1 Toisen kielen oppiminen ... 16
4.2 Suomi toisena kielenä -opetus ... 17
5 Päiväkodin arjessa toteutuva kielen tukeminen ja kommunikointikuvien käyttö ... 18
5.1 Nopea piirroskuvakommunikaatio ... 20
5.2 Pienryhmätoiminta ... 20
6 Tutkimusmenetelmät ... 21
6.1 Haastattelu ... 22
6.2 Havainnointi ... 22
6.3 Video havainnoinnin välineenä ... 23
6.4 Sisällönanalyysi ... 24
6.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys ... 25
7 Prosessin kuvaus ... 26
7.1 Tuokiot ... 27
7.2 Analyysivaihe ja tulosten kirjaaminen ... 29
8 Tutkimustulokset ja niiden analysointi ... 29
8.1 Haastattelun tulokset ... 29
8.1.1 Tuokion ymmärtäminen ja tuokiosta kiinnostuminen ... 29
8.1.2 S2-lasten suomen kielen tukeminen ja arjessa hyödyntäminen ... 30
8.2 Havainnoinnin tulokset ... 31
8.2.1 Puheen tuottaminen ja tarinan ymmärtäminen ... 31
8.2.2 Tunneilmaisu ... 32
8.2.3 Kiinnostuminen ... 33
8.3 Yhteenveto haastattelusta ja havainnoinnista ... 34
9 Johtopäätökset ... 35
10 Lopuksi ... 37
Lähteet ... 40
Sähköiset lähteet ... 40
Julkaisemattomat lähteet ... 41
Liitteet ... 42

1 Johdanto

Nykyisin on olemassa paljon päiväkotiryhmiä, joissa on erityistä tukea tarvitsevia lapsia ja maahanmuuttajataustaisia lapsia. Kokemukseni mukaan, näiden lasten parissa on haasteena yhteisen kielen ja ymmärryksen löytäminen. Useiden päiväkotiryhmien lasten kielelliset ja kognitiiviset taidot poikkeavat toisistaan paljon. Päivittäin suurelta osalta lapsista jää paljon ymmärtämättä aivan arkisista päiväkodin toimista. Yksinkertaisen tuen avulla lasten ymmärrystä ja kielen oppimista saadaan lisättyä huomattavasti. Opinnäytetyöni saikin ensimmäiset ideansa keväällä 2013 erään päiväkodin integroidussa ryhmässä, jossa lähes puolet lapsista olivat maahanmuuttajataustaisia lapsia. Ryhmän lapsilla ei käytännössä ollut yhteistä kieltä, joten ryhmä oli kokonaisuudessaan hyvin hiljainen. Osa lapsista ymmärsi huonosti suomen kieltä. Havaintoja tehtyäni huomasin, että esimerkiksi aamupiirin levottomuus johtui osittain kielen ymmärtämättömyydestä. Tässä ryhmässä sain idean luoda satutuokion, johon jokainen lapsi pääsisi mukaan kielellisistä taustoistaan ja valmiuksistaan riippumatta. Lähdin luomaan kuvin tuettua satua. Sain päiväkodissa hyvää palautetta tuokiostani ja lähdin kehittämään sitä eteenpäin samana keväänä päiväkotisijaisuuteni aikana. Pikkuhiljaa, kannustavan palautteen jälkeen, opinnäytetyöni aihe alkoi rakentua kuvin tuetun toiminnallisen sadun muotoon.

Kuvin tuetun toiminnallisen sadun ideana on innostaa lapset mukaan sadun kulkuun antamalla heidän vaikuttaa sadun tapahtumiin. Kaikki tarinan kuvat ovat liikuteltavissa ja kosketeltavissa. Kuvat tukevat tarinan kulkua ja kertovat konkreettisesti sadun tapahtumista. Kuvin tuettu toiminnallinen satu on suunnattu suomea toisena kielenä puhuville lapsille, mutta tarkoitus on, että satua voisi ”lukea” koko ryhmälle. Kuvin tuettu toiminnallinen satu on kokonaisuus, jota voi ja on tarkoituskin soveltaa ryhmän tietojen ja taitojen mukaisesti. Olen itse määritellyt menetelmän nimeksi kuvin tuettu toiminnallinen satu enkä ole käyttänyt nimeämiseen muita lähteitä. Sadun kuvat ja teksti ovat itse tuottamiani.

Opinnäytetyössäni puhun kasvattajista, joilla tarkoitan päiväkodin hoitohenkilöstöä. Kasvattajia ovat lastentarhanopettajat sekä lastenhoitajat. Raportissani puhun kasvattajista tarkoittaen nimenomaan niitä kasvattajia, jotka toimivat lasten kanssa siinä ryhmässä, johon opinnäytetyöni teen.

Kommunikointikuvat tarkoittavat opinnäytetyössäni kuvia, jotka on tarkoitettu tukemaan lasten kielellistä kehitystä ja kommunikointia. Näihin kuviin kuuluvat esimerkiksi PCS-kuvat ja piktogrammit. Kommunikoinnin tueksi tarkoitettuja kuvia voivat olla myös itse piirretyt, tilanteeseen sopivat ja tilannetta tukevat kuvat (Kuvilla kommunikointi 2013). Opinnäytetyössäni puhun kommunikointikuvista nimenomaan puhetta tukevana menetelmänä, en puhetta korvaavana menetelmänä.

Maahanmuuttaja-sana voidaan määritellä usealla tavalla riippuen yhteydestä, jossa sitä käytetään. Maahanmuuttoviraston mukaan maahanmuuttajan yleiskäsite on maasta toiseen muuttava henkilö, joka koskee kaikkia eri perustein maasta toiseen muuttavia henkilöitä (Keskeisiä maahanmuuttoon liittyviä termejä 2015). Opetushallituksen mukaan maahanmuuttajataustainen oppilas on henkilö, joka on Suomeen muuttanut tai Suomessa syntynyt lapsi tai nuori (Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden opetus 2014). Koska opinnäytetyössäni kirjoitan maahanmuuttajataustaisista lapsista, haluan käyttää opetushallituksen määritelmää. Tarkoitan maahanmuuttajataustaisella lapsella niitä lapsia, jotka ovat muuttaneet Suomeen jostakin toisesta maasta tai jotka ovat syntyneet Suomeen maahanmuuttajavanhemmista. Tämä määrittely kattaa nekin lapset, joilla on äidinkielenä muu kuin suomi.

Opinnäytetyöni on toiminnallinen opinnäytetyö, jossa kehittelen omaa työmenetelmääni. Lähden kehittämään kuvin tuettua toiminnallista satua ideasta konkreettiseksi tuotteeksi. Opinnäytetyötäni reunustavat teoreettinen viitekehys lapsen kielellisestä kehityksestä, toisen kielenoppimisesta, S2-opetuksesta, kuvien käytöstä vuorovaikutuksen tukena sekä pienryhmätoiminnasta. Opinnäytetyöni teoriapohjaa olen laajentanut opinnäytetyötä tehdessäni. Opinnäytetyöni toiminnallinen osuus koostuu tarinan valmistuksesta, kuvien tuottamisesta ja tarinan kokeilusta yhdessä päiväkotiryhmässä. Tutkimusmenetelminä käytän haastattelua ja havainnointia. Tulokset käsittelen aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmällä. Opinnäytetyöni raporttiosuudessa käytetty kuvaileva kieli tuo esiin tapaani kirjoittaa. Samalla se ylläpitää opinnäytetyöni tunnelmaa, jotta samanlainen kieli kulkisi kirjoittamassani tarinassa sekä opinnäytetyöni raporttiosuudessa.

2 Opinnäytetyön toteutus

Toteutin opinnäytetyöni yhteistyössä Paavolan päiväkodin kanssa. Työskentelin ryhmässä, jossa oli 3-5 –vuotiaita lapsia. Ryhmään kuului ilman erityistä tukea olevia lapsia, maahanmuuttajataustaisia lapsia sekä erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia. Yhteyshenkilönäni toimi Paavolan päiväkodin lastentarhanopettaja ja varajohtaja.

Rajasin aiheeni koskemaan maahanmuuttajataustaisten lasten kielellistä kehitystä, koska se on kasvava haaste päiväkotimaailmassa. Vaikka kuvin tuettu toiminnallinen satu on tarkoitettu myös erityistä tukea tarvitseville lapsille, jätin käsittelemättä aihetta heidän näkökulmastaan, jotta opinnäytetyöni laajuus pysyi hallituissa rajoissa. Kuvin tuetun toiminnallisen sadun kiinnostusta tutkiessani otin huomioon myös muut ryhmässä toimivat lapset maahanmuuttajataustaisten lasten lisäksi. En ole käsitellyt kuvien käyttöä 3-5 -vuotta nuorempien tai heitä vanhempien lasten kanssa. Teoriaosuudessani pysyin tämän rajauksen sisäpuolella.

Haastatteluni rajoittui ryhmän kasvattajiin eli yhteen lastentarhanopettajaan ja kahteen lastenhoitajaan. Tämän ratkaisun tein siitä syystä, että he olivat paikalla havainnoinnissa ja pystyvät antamaan henkilökohtaisen mielipiteensä kuvin tuetun toiminnallisen sadun toimivuudesta.

2.1 Kuvin tuettu toiminnallinen satu

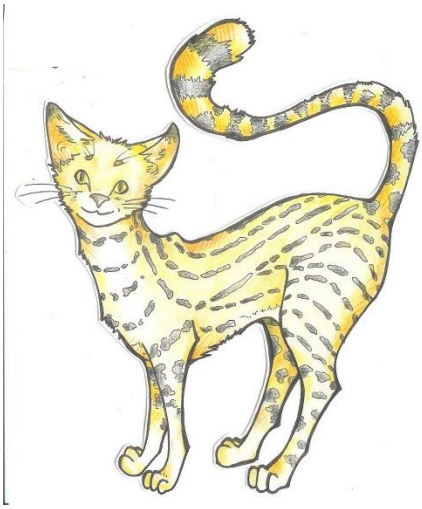

Kuva 1: Servaali-kissa

Uudella tavalla esitetty satu, jossa lapset pääsevät itse osallistumaan sadun tapahtumiin ja liikuttamaan sadun kuvia, on kuvin tuetun toiminnallisen sadun pääasiallinen sisältö. Kuvin tuettu toiminnallinen satu on perinteinen satu uudessa ulkoasussa. Olen kirjoittanut sadun itse, joten se ei ole tuttu lapsille entuudestaan. Sadun aihepiiri kulkee suoraan maasta toiseen muuttamisessa ja uuteen maahan sopeutumisessa. Kuvat, jotka olen piirtänyt satuun, ovat itsenäisiä kuvia. Jokainen kuva on piirretty erilleen muista kuvista ja ne on tarkoitus sijoittaa lasten eteen tapahtumajärjestyksen mukaisesti. Kuvat voi asettaa lattialle tai seinälle, mikä vain parhaiten palvelee tuokiota ja lasten osallisuutta. Kuvin tuettu toiminnallinen satu -tuokio on tarkoitettu toteutettavaksi pienryhmissä. Kuvien avulla päästään liikkumaan sadun mukana ja kuvat tukevat sadun tunnelman määrittelyssä. Sadussa onkin paljon taukokohtia, joiden aikana on tarkoitus keskustella sadun tapahtumista ja päähenkilön tunnetiloista. Sadussa seikkailee pieni Servaali-kissa, joka on syntynyt Afrikan suurilla ruohotasangoilla. Tapahtumien seurauksena Servaali päätyy Suomen suuriin metsiin, joihin se pyrkii sopeutumaan. Metsästä Servaali löytää itselleen ystäviä ja päätyy ihmislapsen hoiviin kotikissaksi. Lasten kanssa yhdessä päätetään kenet kissa tapaa, pohditaan millä mielellä kissa on sadun edetessä ja lopuksi käydään läpi sadun kulkua. Värikkäiden ja liikuteltavien kuvien tarkoituksena on houkutella lapsi kiinnostumaan kuvista, niin että mielenkiinto pysyy sadussa. Laminoidut kuvat sallivat käsittelyn ja tarkoitus onkin, että lapset koskevat kuviin ja liikuttelevat niitä itse. Kiinnostavuuden lisäksi kuvien on tarkoitus informoida lapsille, mitä sadussa tapahtuu ja minkälaisia henkilöitä satuun kuuluu. Kuvien avulla lapset voivat myös korostaa tarkoittamiaan sanoja ja tapahtumia, mikäli sanat eivät ole mielessä. Kuvien tarkoitus on aktivoida lapsi toimimaan sadun edetessä ja tekemään päätöksiä sadun kulusta. Lapsille annettu päätösvalta ja tarinan

Kuva 2: Pala suomen suurta metsää

kulun ohjaamisen on tarkoitus ylläpitää mielenkiintoa ja lisätä lasten toiminallisuutta s dun aikana. Satuun saa osallistua, jolloin se aktivoi myös lapsen mielikuvitusta. Kuvien avulla sadussa on mahdollista palata taaksepäin, miettiä tapahtumia uudelleen tai etsiä lasten lempikohtauksia sadusta.

Kuva 3: Viisas Pöllö

Vaikka kuvin tuettu toiminnallinen satu seuraa perinteisten satujen runkoa ja aiheita, haluan erottaa sen perinteisesti luetuista saduista sen uudella esitystavalla. Tarkoitukseni on saada lapset lähelle satua ja mahdollistaa sadun keskeytys, mikäli lapsille tulee kysymyksiä sadun aikana. Toiminallisuudella pyrin saamaan lapset ymmärtämään tapahtumia, kiinnostumaan kielestä ja käyttämään suomen kieltä sadun edetessä. Koska puhuttu ja luettu kieli ovat kummatkin tärkeä tuki lapsen kielenkehityksessä, haluan antaa niille tilaa satutuokioni aikana. Lapsen kieli kehittyy koko ajan aktiivisesti, mutta tarvitsee kehittyäkseen sopivasti haastavaa, mielenkiintoista ja rikasta kieltä (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 79). Sadun avulla lapset saavat käyttöönsä valmista kieltä ja toiminallisuuden avulla he voivat käyttää kieltä itse. Lautapeleihin kuvin tuettua toiminnallista satuani voi verrata ulkonäkönsä puolesta, koska siihen on jaoteltu tapahtumapaikat hyvin selkeästi ja nuolet ohjaavat hahmojen kulkusuuntaa. Hahmot liikkuvat paikasta toiseen nuolien ohjauksessa. Peleistä poiketen kuvia seuraa valmiiksi tuotettu teksti, joka luetaan lapsille. Lapset saavat osallistua päätöksiin, kuten kuka tavataan seuraavaksi ja mihin suuntaan tienhaarasta käännytään. Voi siis ajatella, että kuvin tuettu toiminnallinen satu on jotain perinteisen sadun ja lautapelin välimaastosta.

Kuva 4: Vanhan Mäyrän koti

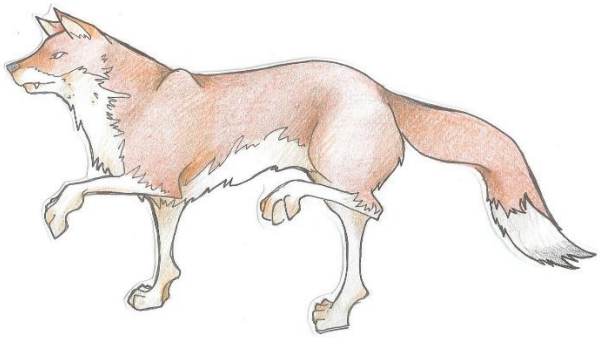

Kuva 5: Kaunis Kettu

Kun ensimmäisen kerran kokeilin kuvin tuetun sadun menetelmääni, käytin apuna valmiita satuja. Valitsin helppoja ja selkeitä satuja, joihin sain piirrettyä yksinkertaiset kuvat helposti ja joiden aihepiiri oli tuttu lapsille. Opinnäytetyössäni haluan käyttää valmiiden satujen sijasta itse kirjoittamaani ja kuvittamaani satua, jolloin saan sen sopimaan paremmin käyttötarkoituksiini. Näin minun ei tarvitse miettiä käyttöoikeuksiani satuun, kun olen luonut sen alusta loppuun itse. Sadun aihepiirin olen valinnut maahanmuuttajataustaisia lapsia ajatellen. Pidän puheen mahdollisimman tutuissa aiheissa, jotka ovat lapsille läheisiä. Olen pyrkinyt välttämään yliluonnollista tai prinsessa-satuihin viittaavaa juonta ja henkilöhahmoja. Luonnonläheinen satu tuottaa enemmän sanavarastoa, jota lapset tarvitsevat ja joka on heille jo osittain tuttuakin. Näin satu antaa lapsille haastavaa, mutta myös tuttua ja heidän maailmaansa sopivaa kieltä.

Kuva 6: Metsäkoti

2.2 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyöni tarkoitus oli luoda menetelmä, jota päiväkotiryhmä ja minä voimme käyttää arjessa. Luomani menetelmän tarkoitus oli tukea osaltaan päiväkotitoiminnan arkea ja lasten kielellistä kehitystä kuvin tuetun toiminnallisen sadun avulla. Opinnäytetyön päätavoitteena oli rakentaa toimiva kuvin tuettu toiminnallinen satu ja pitää lasten kanssa satutuokioita työmenetelmääni käyttäen. Kuvin tuetun toiminnallisen sadun tavoitteena on saada lasten mielenkiinto pysymään toiminnassa, saada sadun kieli lapsille ymmärrettäväksi ja houkutella lapset osallisiksi sadun kulkuun.

Ensimmäiseksi tutkimuskysymyksekseni määrittelin sen, miten kuvin tuettu toiminnallinen satu tukee lasten kielellistä kehitystä. Tavoitteenani oli saada lapset ymmärtämään sadun kulku ja käyttämään suomen kieltä tuokion aikana. Tutkimuskysymykseen pyrin saamaan vastauksen toimintatuokion havainnoinnin perusteella ja lastentarhanopettajan sekä lastenhoitajien haastattelulla (liite 1 ja liite 2).

Toinen tutkimuskysymykseni oli, miten kuvin tuettu toiminnallinen satu tukee päiväkodin toimintaa. Tavoitteenani oli, että tuokioni tukee S2-opetusta ja lasten kielellistä kehitystä sekä

päiväkodissa käytettyä pienryhmätoimintaa. Vastauksia tutkimuskysymykseen selvitin vertaamalla toimintaani S2-opetuksen aiheisiin sekä haastattelemalla ryhmän lastentarhanopettajaa ja lastenhoitajia (liite 2).

Kolmas tutkimuskysymykseni oli, miten lapset kiinnostuivat kuvin tuetusta toiminnallisesta sadusta ja miten he osallistuivat sadun toimintaan. Tavoitteeni tämän tutkimuskysymyksen kohdalla oli saada lapset kiinnostumaan kuvista ja kokeilemaan niitä. Lapset saivat koskea ja siirtää kuvia sekä keskustella niistä. Kysymykseen hankin vastauksia havainnoimalla lasten käyttäytymistä tuokion aikana, pyytämällä palautetta lapsilta sekä haastattelemalla ryhmän lastentarhanopettajaa ja lastenhoitajia (liite 1 ja liite 2).

Arvioin tutkimuskysymysten toteutumista video/ääni dokumentoinnin avulla sekä haastattelujen kautta. Tuokioiden aikana esitin lapsille kysymyksiä, joista tuli ilmi, ovatko lapset ymmärtäneet sadun ja mitä mieltä lapset olivat sadusta. Liite 1, 2 ja 3 sisältävät kysymykset, joiden avulla arvioin tutkimuskysymysten toteutumista. Tavoitteena oli, että lasten kanssa pidetyistä tuokioista tulisi rauhallisia ja mukavia vuorovaikutustilanteita pienryhmän kesken.

3 Lapsen kielellinen kehitys

Kieli on ihmisen käytännön toiminnan väline, johon liittyy tiivis vuorovaikutus ympäristön kanssa. Kieli on ilmaisun ja ajattelun väline, se kertoo ihmisen yhteiskunnallisesta asemasta ja venyy aina huumorin lähteeksi saakka. Kieli on tärkeä itseilmaisun väline. Se on väylä ajatteluun ja se lisää ajattelun nopeutta sekä laajuutta. Kielen avulla ihminen luo asemaansa ja identiteettiään. Kieli yhdistää ihmisen perheeseen sekä saman kieliseen yhteisöön. Kielen avulla kommunikoidaan muiden kanssa. Puhumisen oppiminen on oppimista siihen, miten toisten ihmisten kanssa ollaan. (Hakamo 2011, 11-12.)

Heti syntyessään lapsi on valmis sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Lapsi lähtee luonnostaan tutustumaan kieleen. Vauvan kieli alkaa kehittyä vuorovaikutuksessa häntä hoitavien henkilöiden kanssa. Onkin tärkeää, että lapsen ympärillä olevat ihmiset käyttävät kieltä lapsen läheisyydessä aktiivisesti ja monipuolisesti. Aluksi lapsen ääntely on hyvin kokonaisvaltaista, mutta vähitellen siitä alkaa erottua äännähdyksiä ja kiljahduksia. Tärkein esimerkki kielen oppimiselle on puhe. Kuullessaan kieltä lapsen sanavarasto lähtee karttumaan ja puhe kehittymään. Jo puolen vuoden iässä lapsi tavoittelee ensimmäisiä tavuja. Vaikka lapsi ei vielä osaisi itse puhua, on tärkeää, että hän kuulee puhetta. Pikku hiljaa kuullessaan monipuolista kieltä lapsi oppii erottamaan siitä sanoja, kirjaimia ja tavuja. Ennen yksivuotissyntymäpäiväänsä lapsi kiinnostuu sanoista ja lähtee vähitellen toistelemaan niitä ääneen. Apunaan lapsi käyttää pal-

jon eleitä ja ilmeitä. Sanoja lapsi alkaa yhdistellä toisiinsa kahden vuoden ikäisenä ja kolmivuotiaan lapsen puhe alkaa olla ymmärrettävää. Kolmen ensimmäisen vuoden jälkeen lapsi osaa käyttää äidinkieltään melko virheettömästi, samalla lapsen muisti kehittyy ja hän kykenee kielen avulla puhumaan jo tapahtuneista asioista. Neljävuotias lapsi käyttää jo tarkkaa ilmaisua ja on hyvin taitava keskustelija. (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 35-36; Hakamo 2011, 13-14.)

Passiivinen lukemisen opettelu lähtee käyntiin, kun lapsi kuulee kirjoitettua kieltä, esimerkiksi satuja. Lapsi alkaa kiinnostua saduista, kertomuksista ja tietokirjoista 4-5 vuotiaana. Kirjoitetussa ja puhutussa kielessä on jokaisella kielellä paljon eroja ja kuullessaan kirjoitettua kieltä, ymmärrys siihen lisääntyy. Lapsen kieli kehittyy hurjaa vauhtia koko ajan ja se on vahvasti yhteydessä puheen kehitykseen. Kielen avulla lapsi pystyy luomaan sosiaalista vuorovaikutusta läheisiin aikuisiin ja muihin lapsiin. Aikuisen tärkeä tehtävä on tukea lapsen kielen kehitystä vuorovaikutuksen avulla. Aikuinen kykenee tukemaan lasta parhaiten, kun hän tunnistaa lapsen kielenkehityksen vaiheet ja tason. Kielellistä kehitystä voi tukea laajentamalla sanojen merkityksiä. Kertomuksia tukevien ja ymmärrystä lisäävien kysymysten esittäminen monipuolistaa lapsen kielellistä kehitystä. Mallin näyttö siitä, miten kieltä tulee käyttää erilaisissa tilanteissa antaa lapselle mahdollisuuden oppia kohteliasta ja monipuolista kielitaitoa. Tärkeä kielellisen tukemisen lähde on lapsen keskustelu toisten lasten kanssa. Lapsi saa malleja kielen kehitykseen sekä tukea omaan ajatteluun ja mielikuvitukseen. (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 31, 35-36; Hakamo 2011, 12, 15.)

3.1 Ääneen luettujen satujen merkitys lapsen kielellisessä kehityksessä

Yhteiset lukukokemukset vahvistavat lapselle positiivista lukukokemusta ja antavat lapselle viestin lukemisen tärkeydestä. Ne myös opettavat lasta hyvään lukutottumukseen. Kun lapselle luetaan satuja ääneen, hän oppii kuuntelemaan, keskittymään tarinoihin ja kiinnostumaan niistä. Samalla lapsen itseilmaisu kehittyy. Lukeminen aktivoi ajattelua ja tunteita. Lapsi kiinnostuu vähitellen kirjaimista, sanoista ja tarinoista. Kielen rakenteiden ymmärtäminen parantuu ja niiden kehitys edistyy. Lapsi oppii myös luomaan sanoille merkityksiä ja tulkitsemaan tarinoita. Kuunnellessaan lapsi oppii seuraamaan tarinan kulkua ja luentaa sekä hahmottaa tarinan rakenteen. Lapselle syntyy ääneen lukemisen myötä luonnollinen kiinnostus lukemisen ja kirjoittamisen opetteluun sekä omien tarinoiden luomiseen. Niiden mukana lapsen ajatusmaailma, sanavarasto ja luova mielikuvitus pääsevät kehittymään. Tarinat kehittävät lapsen mielikuvitusta ja innostavat sanalliseen ilmaisuun. (Lukeminen valmentaa lasta koulutielle 2014; Puheen kehitystä voidaan tukea kotikonstein 2013; Puheen kehitystä edistäviä tekijöitä 2006.)

Keskeistä tarinoiden lukemisessa on tarinoissa viihtyminen ja tiedonjanon synnyttäminen. Kun lapselle luetaan ääneen, hän oppii, miten kirjoja käytetään ja miten niitä selataan. Tiedonhalu kasvaa, kun lapselle luetaan erilaisia tarinoita ääneen. Lukeminen parantaa myös muistin kehitystä. Lapsi oppii tallettamaan tietoa muistiinsa sekä palauttamaan tietoa muististaan. Onkin tärkeää, että lapsen kanssa myös keskustellaan tarinoista ja kysellään tarinan kulusta. Keskustelu auttaa ymmärtämään ja jäsentämään tarinaa sekä luo mielenkiintoa. Sadun sanoja tulee tarkentaa ja täsmentää lukukokemuksen aikana, jolloin lapsen sanavarasto kehittyy ja ymmärrystä tuetaan. Lukiessa on hyvä tarkistaa, että lapsi ymmärtää sadun kulun ja merkityksen. Sadun kuvien esilläpito auttaa sadun ymmärtämisessä ja jäsentämisessä. Tarinan tapahtumia voidaan myös rinnastaa lapsen elämään, jolloin tarinan tulkintaa voidaan harjoitella yhdessä. Mikäli lapsen on vaikea seurata tarinaa, voidaan tarinaa tukea helpommalla kielellä, rauhallisella lukutavalla ja kuvitetulla sadulla. Nämä keinot tuovat selkeyttä ja rauhallisuutta tarinaan. Lasta voidaan myös pyytää kertomaan tuttu satu itse, jolloin lapsi joutuu prosessoimaan kuultua tarinaa itse ja käyttämään muistiaan. Kun lasta pyydetään kertomaan jokin oma tarina tai satu, lapsi käyttää automaattisesti saduista poimimiaan keinoja ja juonen käänteitä tarinansa luomiseen. Oman tarinan kertominen ruokkii mielikuvitusta. (Lapsen puhehäiriö 2012; Puheen kehitystä voidaan tukea kotikonstein 2013; Puheen kehitystä edistäviä tekijöitä 2006; Aaltonen, Lehtinen, Leppänen, Peltonen, Tarvo, Tuunainen & Viherä-Toivonen 2008, 18-22.)

3.2 Tuen tarve kielellisessä kehityksessä

Kielellisen kehityksen erityisen tuen tarpeen havaitseminen varhaiskasvatuksessa on tärkeää. Lapsen kieli kehittyy ensimmäisinä vuosina paljon, joten kielellisen kehityksen erityiseen tukemiseen tulisi puuttua heti, kun tuen tarvetta ilmenee. Joitakin kielenkehityksen ongelmia ja varhaisia lukiriskin tunnusmerkkejä voidaan havaita jo 2-3-vuotiailla lapsilla. (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 78-79.)

Puheen ja kielen kehitysviivästymät tulevat usein esiin kielellisten taitojen hitaana omaksumisena ja niiden kapea-alaisena hallintana. Vähäinen puhe ja oikeiden sanojen pieni määrä 2-4-vuotiaalla lapsella kertoo usein puheenkehityksen viivästymisestä. Kielelliset erityisvaikeudet aiheuttavat lapsen käytöksessä erilaisia puutteita. Puheeseen ja kieleen liittyvät vaikeudet voivat aiheuttaa lapselle motorisia, kielentuottamisen, kielen oppimisen ja muistin vaikeuksia. Näistä vaikeuksista voi lisäksi seurata esimerkiksi sosiaalisen vuorovaikutuksen heikkoutta, oppimisen vaikeutta ja käyttäytymisen säätelyn ongelmia. Puheeseen ja kieleen liittyvistä vaikeuksista saattaa myöhemmin seurata myös luku- ja kirjoitusvaikeuksia. Siksi suositellaankin, että jo alle 3-vuotiaiden lasten ryhmissä olisi lastentarhanopettaja, jolla on valmiu-

det havaita ja puuttua kielen kehityksen haasteisiin mahdollisimman varhain. Lasten toiminnan tarkka arviointi auttaa tuen tarpeen kartoittamisessa ja lapselle oikeiden tukimuotojen valitsemisessa. (Hakamo 2011, 17; Nurmilaakso & Välimäki 2011, 77-78.)

Lapsen erityisen tuen tarpeen toteutuksen suunnittelussa ja seurannassa käytetään työvälineenä kuntoutussuunnitelmaa. Kuntoutus suunnitellaan usein yhtä lasta ajatellen, mutta koskemaan koko lapsiryhmää. Osa suunnitellusta toiminnasta voi kohdentua siis yhteen vaikeuteen, mutta monet menetelmät tukevat ryhmän kaikkien lasten oppimista. Tavoitteet lapsen kuntoutumiseen luodaan lapsen tuen tarpeesta ja vaikeuksia tuetaan lapsen vahvuuksien kautta. Olisikin hyvä ajatella lapsi sellaisena lapsena, jolla on tarve tukeen, ei lapsena, jolla on ongelma. (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 78-80.)

3.3 Tuen muodot

Normaalin kielen kehityksen luonnollinen ja paras tuki on puhe. Lapsen tulisi kuulla erilaista puhetta eri ihmisiltä. Aikuisen aito läsnäolo sekä saavutettavuus päivittäisissä toimissa ovat lähtökohtana lapsen kielen kehityksen tukemisessa. Näiden asioiden lisäksi lapsi tarvitsee kuullakseen ääneen luettua, kirjoitettua tekstiä. Tällöin lapsen tietoisuus kirjoitetusta kielestä kehittyy. Erilaisia ja erityylisiä tekstejä löytyy kirjoista, lehdistä, mediasta tai esimerkiksi sarjakuvista. Varhaiskasvatuksessa yleisiin keinoihin kielen kehitystä ajatellen kuuluvat erilaiset leikit, pelit, laulut, lorut, sadut ja liikunta. (Aaltonen ym. 2008, 21; Nurmilaakso & Välimäki 2011, 35-36.)

Kaikkeen tekemiseen varhaiskasvatuksessa liittyy kieli. Kielen käyttöön pyritään keskittymään kuitenkin enemmän kuin ainoastaan automaattisena välineenä. Kielestä pyritään saamaan mielenkiintoinen ja rikas, jotta se kartuttaa lapsen sanavarastoa jatkuvasti. Esimerkiksi metsässä lasten kanssa ei puhuta ainoastaan puista, vaan puiden lajeja aletaan vähitellen määritellä ja jäsennellä esimerkiksi koivuihin, mäntyihin ja kuusiin. Alakäsitteiden esiintuominen ja uusien asioiden nimeäminen on tärkeää lapsen sanavaraston kartuttamiseen. Kartuttaminen auttaa myöhemmin lasta lukemaan oppimisessa ja koulussa opetuksen seuraamisessa. (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 79 ja 81.) Päiväkotiryhmän aikuisten käyttämät erilaiset ja monipuoliset kielenkäytön tavat rikastuttavat kieltä ja ovat kielen kehityksen kannalta tärkeitä (Aaltonen ym. 2008, 21).

Tuen tarpeessa olevan lapsen kohdalla varhaiskasvatuksen henkilökunnan tuleekin keskittyä syvemmin lapsen kielelliseen kehitykseen. Yleisiä keinoja ovat lapsen ohjaaminen, eli esimerkiksi lapsen kiittäminen ja kehuminen silloin, kun tilanteet sujuvat. Kielellisen tuen tarpeessa olevan lapsen kanssa vuorovaikutustilanteiden erityinen huomioiminen auttaa lasta käyttämään kieltä paremmin. Lasta voi tukea yksinkertaisin keinoin ja harjoituksin päivittäisessä

toiminnassa. Aikuisen positiivinen huomiointi ja tuki ovat tärkeä osa lapsen kielen kehitystä. Erityisen tärkeitä tilanteita kielenkehityksen tukemisessa ovat perushoitotilanteet, joissa vuorovaikutus on päivittäistä, monipuolista ja luonnollista. (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 79.) Lapsen kielenkehitystä päivittäisissä tilanteissa on luonnollista tukea selkeällä kielellä kiinnittämällä lapsen huomio puheeseen ja pitämällä katsekontakti lapsen kanssa. Selventävät ilmeet ja eleet helpottavat kielellisen viestin ymmärtämistä (Aaltonen ym. 2008, 21). Häiritsevien kuulo- ja näköärsykkeiden vähentäminen auttaa kielellisen kommunikoinnin käytössä. Tilat voi huomioida etukäteen sisustuksen avulla vähentämällä huoneen kaikua. Lapselle tulisi antaa mahdollisuus tehdä yhtä asiaa kerrallaan rauhallisissa olosuhteissa. Lasta tulee rohkaista kysymään, mikäli hän ei ymmärrä jotakin asiaa. Aikuisen tehtävä on varmistaa, että asia tulee loppuen lopuksi ymmärretyksi. Lyhyet juttutuokiot ovat tehokkaampia kuin pitkät, sillä lapsi väsyy nopeasti. Rauhallinen ilmapiiri, jossa aikuinen ei hermostu, on tärkeä tuki lapsille. Se viestii, että lapsi saa yrittää uudelleen, vaikka ei heti ymmärtäisi asiaa. Sopivia harjoituksia kielen tukemiseen ovat erilaiset puheen harjoitukset sekä nimeämisharjoitukset. Esimerkiksi värien, kirjainten ja numeroiden nimeämistä on helppo tehdä arkisessa vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. (Hakamo 2011, 18.)Edellä mainitut tuen tarpeet ovat yleisiä tukimuotoja, jotka edesauttavat jokaisen lapsen kielenkehitystä siitä riippumatta, millainen tuen tarve lapsella on.

Erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen kanssa käytetään erityispedagogisia menetelmiä, jotka ovat teoriaan perustuvia harjoitusohjelmia. Erityisen tuen tarpeessa olevat lapset eivät välttämättä pysy kielellisissä taidoissaan muun ryhmän mukana, joten pienryhmissä kielellisten taitojen kartuttaminen on erinomaisen hyvä keino luoda varmuutta ja tietoa lapsen kielen käyttöön. (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 79-80.) Erityisen tuen tarpeessa olevilla lapsilla voidaan käyttää puheen ymmärtämisen ja tuottamisen sekä oppimisen apuna yksinkertaisia lauseita, kuvia tai korvaavia kommunikaation muotoja. Korvaavia kommunikaation muotoja ovat esimerkiksi viittomat tai esineillä kommunikointi (Kommunikointikeinot 2013). Tukimuodot valitaan lapsen yksilöllisestä tuen tarpeesta riippuen. Esimerkiksi hyvä keino opetella ylä- ja alakäsitteitä on kuvin tuettu leikki. Kielen kehitykselle on tärkeää, että lapselle annetaan tilaa ja aikaa puhua. Lapsi, jolla on kielellisiä vaikeuksia, voi olla hitaampi tuottamaan selkeää puhetta. Lasta tulisi kuitenkin kannustaa puhumaan kokonaisin lausein, jotta kielen tuottaminen paranee. Lasta tulisi aina kuunnella niin, että lapsen asia tulee ymmärretyksi. (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 81-84.)

4 Maahanmuuttajataustaisen lapsen kielen kehitys

Äidinkielen merkitys lapselle ja lapsen kielen kehitykselle on valtava. Äidinkielen oppiminen luo kaikille kielille yhteisen perustan, joka auttaa uuden kielen oppimisessa. Äidinkieli on

myös ajattelun ja tunteen kieli ja se luo pohjan kielelliselle ajattelulle. Äidinkielen vahva yhteys kulttuuriin esiintyy muun muassa niissä kielen sanoissa, joita ei voi korvata toisen kielen sanoilla. Kulttuurin ja oman äidinkielen avulla ihminen luo kuvaa ympäröivästä maailmasta ja jäsentelee sitä. Äidinkieli luo sujuvan vuorovaikutuksen lapsen ja vanhemman välille. Äidinkieli onkin erottamattomasti osa lasta ja lasta tulisi kannustaa äidinkielen aktiiviseen käyttöön. (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 87-89.)

Lapsen äidinkieltä voi tukea monin eri tavoin päiväkodin arjessa. Jos ryhmässä on samaa kieltä puhuvia lapsia, tulisi heillä olla mahdollisuus käyttää kieltä keskenään leikkiessään. Jos työyhteisössä on työntekijöitä, jotka puhuvat lapsen kanssa samaa kieltä, voi vuorovaikutustilanteissa käyttää lapsen äidinkieltä. Äidinkielen käyttöön voi kannustaa myös antamalla lapsen esitellä omaa kieltään tai opettamalla muille lapsille tervehdyksiä. Myös erikieliset laulut, leikit ja sadut kannustavat äidinkielen käyttöön. Päiväkodin arjessa näkyvä lapsen äidinkieli kertoo lapselle kielen arvokkuudesta. (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 87-88.)

Myös vanhempia tulee kannustaa oman äidinkielen käyttöön kotona. Vanhempia voi myös ohjeistaa kääntämään päiväkodin arkikieltä lapsen äidinkielelle. Kasvatuskumppanuuden vahvistaminen ja ylläpitäminen on tärkeää maahanmuuttajataustaisten perheiden kanssa, jotta vanhempia päästään kuulemaan lapsen asioissa. Vanhemmilla on ensikäden tietoa lapsen kielen kehityksestä ja vanhemmilta voi saada tietoa suomen kielen ja lapsen äidinkielen yhtäläisyyksistä ja eroista. (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 87-88.)

4.1 Toisen kielen oppiminen

Lapsi oppii kieliä joko rinnakkain tai peräkkäin. Suurin osa lapsista oppii kielet peräkkäin, koska äidinkieli opitaan kotona ja toinen kieli vasta päiväkodissa. Rinnakkain oppimisesta puhutaan, jos lapsi oppii kummatkin kielet alle kolmivuotiaana. Alkuvaiheessa on meneillään hiljainen kausi, jolloin lapsi oppii aktiivisesti kuulemalla uutta kieltä. Lapsi ei kuitenkaan vielä käytä sitä itse. Pikku hiljaa lapsi alkaa käyttää kieltä yksi sana kerrallaan. Kielen oppiminen voi tuntua ajoittain hyvin hitaaltakin, eikä sen eteneminen aina ole suoraviivaista. Usein toinen kieli etenee vauhdikkaammin kuin toinen. Esimerkiksi äidinkielen käyttö lomilla on aktiivista, kun toista kieltä lapsi ei pääse käyttämään ollenkaan. Koska lapset oppivat kahta kieltä samaan aikaan, saattavat kielet sekoittua lauseissa keskenään. Lapsi saattaa sekoittaa kieliä huomaamattaan tai tarkoituksella. Lasta tulisi ohjata käyttämään aina yhtä kieltä kerrallaan. (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 90-91.)

Opittu kieli voidaan jaotella kahteen osaan, pintakieleen eli sosiaaliseen kieleen, sekä ajattelukieleen. Pintakieli opitaan usein nopeasti ja sillä lapsi tulee toimeen arjen tilanteissa suju-

vasti. Pintakielen sujuva osaaminen ei välttämättä tarkoita sitä, että kielen syvemmät rakenteet olisivat lapsen hallussa. Lapsen puhe saattaa olla selkeää ja sujuvaa, mutta sanavarasto voi olla suppea. Tämän vuoksi voi toisinaan olla vaikeaa arvioida lapsen kielitasoa, sillä kielen taso riittää selviytymään jokapäiväisistä toimista ja keskustelusta. Ajattelukielen oppimiseen menee lapsella monia vuosia. Aika, joka lapsella menee toisen kielen oppimiseen, on vaikea määritellä. Oppimiseen vaikuttaa jokaisen lapsen henkilökohtainen tausta, kuten lähtökielen ominaispiirteet, ikä, kielellinen kyvykkyys, motivaatio sekä tunteet. (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 91.) Toisen kielen oppimista reunustavat erilaiset asiat kuin ensimmäisen kielen oppimista. Äidinkieli opitaan usein lapsen ja vanhempien välisessä vuorovaikutuksessa. Toisen kielen oppimisympäristö sijoittuu uuteen ympäristöön kuten päiväkotiin ja se koostuu järjestetyistä opetustilanteista. Lapsen ikä ja kehitystaso antavat uudet ehdot oppimiselle. (Karasma 2012, 55.)

4.2 Suomi toisena kielenä -opetus

Suomi toisena kielenä opetuksen eli S2-opetuksen perustana on toiminnallisuus. Tavoitteena on funktionaalinen eli toiminnallinen kaksikielisyys, jolloin lapsi pystyy puhumaan, ymmärtämään ja ajattelemaan kahdella eri kielellä. Tavoitteena on, että lapsi voi käyttää kieliä eri tarkoituksiin ja vaihtaa automaattisesti kielestä toiseen. Toisen kielen ei ole tarkoitus korvata äidinkieltä, vaan se opetellaan äidinkielen rinnalle. Toisen kielen oppimiseksi on hyvä järjestää lapselle pienryhmätuokioita, joissa lapsi pääsee kuulemaan kieltä selkeämmin, ilman liian kovaa melua ympäristössä. Pienryhmässä on mahdollisuus tukea lasta yksilöllisesti ja antaa lapsen käyttää kieltä aktiivisesti. (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 92.)

S2-opetus ei kuitenkaan saa jäädä ainoastaan pienryhmien varaan, vaikka tuokiot olisivatkin säännöllisiä. Opetus tulisi sisällyttää päiväkodin arkeen ja arjen käytännön tilanteisiin. Toisin sanoen kaksikielisyys tulisi muistaa esimerkiksi ympäristössä ja puheessa aina kun lapsen kohtaa. Lähtökohtana S2-opetukseen on toiminnallisuus ja sanaston kartuttaminen. Jotta lapsen kielenkehitystä päästään tukemaan, on sitä arvioitava aktiivisesti koko ajan. Arvioinnin avulla voidaan valita menetelmät, joiden avulla kielen oppimista tuetaan. Tiedossa onkin oltava, mikä on lapsen kehitystasolle tyypillistä oppimista, mitä kyseinen lapsi oppii ja miten hän oppii. (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 93-94.) Selkokieli sekä puheen tukena olevat ilmeet, eleet, kuvat ja piirtäminen ovat hyviä esimerkkejä arjen tilanteissa toimivista menetelmistä. Selkokieli antaa lapselle esimerkin puheen tuottamisesta ja sitä kautta lapsi oppii parhaiten. Tarkoitus on, että keskitytään antamaan lapselle oikean puheen malli eikä korjaamaan virheitä. Lapsilähtöisyys tarkoittaa S2-opetuksessa sitä, että lapsen tarpeisiin vastataan. Alussa lapsi tarvitsee lähelleen aikuisen, joka pystyy huomaamaan tarpeet hyvin pienistä eleistä silloin, kun puhetta ei vielä synny. Aikuisen tulee myös rohkaista lasta puhumaan vieraalla kielellä. Ryhmässä tulee pitää huolta siitä, että jokaisella ryhmän aikuisella on valmiudet S2-

opetukseen. Tämä tarkoittaa sitä, että jokaisella on riittävästi tietoa ja taitoa kohdata kaksikielinen lapsi arjen tilanteissa lapsen tarvitsemalla tavalla. Henkilökunnalle on tarjottava aiheeseen koulutusta, joka varmistaa nämä taidot. (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 94-97.) Kun vieraskielinen lapsi asuu pysyvästi Suomessa, suomi toisena kielenä opetuksen aloitus on ajankohtaista. Varhaiskasvatushenkilöstön perustehtävään kuuluu S2-opetuksen mahdollistaminen. Lasta tuetaan toisen kielen oppimisessa luonnollisissa tilanteissa. Hyvinkään kaupungin lähtökohtia S2-opetukseen varhaiskasvatuksessa on kielen eri osa-alueiden tukeminen, johon kuuluvat kielen kuuntelu ja ymmärtäminen, puhuminen, suullinen vuorovaikutus, lukemisen ja kirjoittamisen valmiudet sekä kielen rakenne. Varhaiskasvatus suunnittelee arjen vuorovaikutustilanteet siten, että ne vahvistavat ja tukevat kielellisten taitojen kehittymistä osana jokapäiväistä toimintaa. (Monikulttuurinen varhaiskasvatusopas 2015, 18.)

Lapsille järjestetään opetustilanteita, joissa harjoitellaan esimerkiksi kielenkäytön tapoja, kuten nimeämistä, kysymistä, pyytämistä ja tunteiden ilmaisua. Suomen kielen erityispiirteisiin on hyvä kiinnittää huomiota opetusta suunnitellessa. Suomen kielessä on muun muassa paljon vokaalivaltaisuutta, äänteiden keston pituuseroja, paljon pitkiä sanoja, erilaisia sanoihin liitettäviä päätteitä sekä kielen ääntämisen ja kirjoitusmuodon yhteys. (Monikulttuurinen varhaiskasvatusopas 2015, 19.) Päiväkotiryhmässä, jossa opinnäytetyöni toteutan, S2-opetuksen aihesisältöihin kuuluvat erimerkiksi: minä, koti ja perhe, vaatteet, ruokailu, eläimet, paikat, verbit ja adjektiivit. Käytännössä S2-opetus on sisällytetty päiväkodin toimintaan kuten aamupiiriin ja siirtymätilanteisiin. S2-opetusta tapahtuu myös säännöllisissä pienryhmissä. (Paavolan päiväkodin toimintasuunnitelma 2013-2014.)

5 Päiväkodin arjessa toteutuva kielen tukeminen ja kommunikointikuvien käyttö

Paavolan päiväkodin ryhmä, jossa toteutan opinnäytetyön toiminnallisen osuuden, on hyvin tietoinen kommunikointikuvien merkityksestä lasten kielellisen kehityksen tukena. Kun astuu sisälle päiväkotiryhmän tiloihin, näkee ympärillään paljon kuvin tuettua toimintaa. Selkein niistä on seinälle asetettu kuvakartta päivän tapahtumista. Sen vieressä on kaupunkikuva, jossa autot ajavat, lentokoneet lentävät ja laivat seilaavat. Laivat, lentokoneet ja autot kertovat, ketkä lapsista ovat sinä päivänä paikalla. Kaapin ovissa on kuvia kaappien sisällöstä. Eteiseen on asetettu kuvasarja siitä, mitä on puettava päälle, kun lähdetään ulos. Joka puolella näkyy kommunikointikuvia tai kuvasarjoja, joiden tarkoitus on ohjata lasta toimimaan päiväkodin arjessa sujuvasti.

Kommunikointikuvien tärkein tehtävä onkin viestittää käyttäjälleen kuvin, miten tulee toimia missäkin tilanteessa. Kommunikointikuvia käytetään päiväkotien arjessa päivittäin tukemaan kommunikaatiota. Tärkeää on, että kuvat käydään läpi lasten kanssa, ennen kuin ne otetaan

päivittäiseen käyttöön. Kommunikointikuvat tukevat puheen ymmärrystä ja tuottamista. Kuvien käyttöä on harjoiteltava lapsen kanssa ja lapsen oma-aloitteista kommunikointikuvien käyttöä on vahvistettava positiivisella kannustamisella. Kommunikointikuvat voivat olla joko itse tuotettuja tai erilaisista kuvapankeista tulostettuja. Kuvapankeista on mahdollisuus saada erilaisia kommunikointikuvia eri tarkoituksiin. Esimerkiksi ARASAAC –kuvat ovat värikkäitä kuvia, joissa näkyvät myös yksityiskohdat. Mulberry-kuvat taas ovat yksinkertaisempia värikuvia ja piktogrammit ovat mustavalkoisia kuvia. Nämä ovat vain muutamia esimerkkejä. Kommunikoinnin apuvälineenä voivat toimia myös pikaisesti piirretyt kuvat tai valokuvat. Pääasia on, että lapset ja aikuiset ymmärtävät kuvia ja kuvat viestittävät asioita, jotka halutaan saada ymmärretyksi. (Ilmaiset kuvapankit ja työkalut 2013; Kuvilla kommunikointi 2013; Aaltonen ym. 2008, 21.)

Paavolan päiväkodissa voi kuvien lisäksi nähdä eri pinnoille asetettuja sanoja, jotka kertovat, mikä esine tai asia on kyseessä. Jokaisen lapsen lokeron kohdalla lukee hänen nimensä ja vieressä on kuva eläimestä. Nämä ohjaavat lapsia kirjoitetun tekstin ymmärtämiseen. Yksi vaihtoehto kuvien käyttöön on kantaa kuvia mukanaan, jolloin kuvia voi hyödyntää erilaisissa muuttuvissa tilanteissa. Esimerkiksi, kun lasten leikki muuttuu levottomaksi ja kovaääniseksi, voi aikuinen kävellä lasten luokse kuvakortti kädessään. Kuvasta näkyy, että leikin on oltava hiljaisempaa. Samalla lapsille ohjeistetaan sanallisesti, että on puhuttava hiljaisemmalla äänellä. Paavolan päiväkodissa on käytössä hyvä esimerkki kuvin tuetusta leikistä. Mikäli leikki ei lähde ryhmässä sujumaan voidaan esiin ottaa kuvallinen vihko, jonka avulla nähdään mitä leikissä voisi tapahtua. Lapset katsovat lehdestä, mitä rooleja voivat valita kotileikissä ja mitä kodissa voi tehdä. Kuvat muistuttavat ja ohjaavat leikkimään tuttuja arjen tilanteita. Kommunikointikuvien käyttö tukee lapsia, joilla on erityisvaikeuksia, mutta myös niitä lapsia, joilla vaikeuksia ei ole (Kommunikaation tukimenetelmät 2012; Yliannakou 2012).

Kielen ja toiminnan tukemisessa kuvia voidaan käyttää käsitteiden ymmärtämisen apuna, havainnollistamaan toimintaohjeita, kuten pukeutumista, tai niiden avulla voidaan jäsentää lapsen ajattelua. Usein kuvat toimivat myös muistin tukena. Kuvilla, kuten kielelläkin, voidaan tehdä monia samanlaisia asioita lapsen tarpeista riippuen. (Yliannakou 2012.) Lapsille riittävät kuvat ääriviivoista, mutta heidän kanssaan käytettäväksi sopivat hiukan monimutkaisemmatkin kuvat, joissa näkyy enemmän yksityiskohtia. Kuvien ei tarvitse olla keskenään samantyylisiä vaan osa voi olla lehdistä leikattuja tai piirrettyjä kuvia. Kuvien valitseminen tulisi tehdä huolella, jotta ne tuovat oikean ja selvän informaation tilanteisiin. Kuvien tulisi olla myös kiinnostavia ja niiden tulisi motivoida lasta käyttämään kuvia. (Kuvilla kommunikointi 2013; Ensimmäisten kuvien valinta 2013.) Internetistä löytyy paljon ilmaisia kuvapalveluita, joista kuka tahansa voi tulostaa kuvia omaan käyttöönsä tai esimerkiksi päiväkotiryhmän tarkoituksiin. Ne eivät ole käytettävissä kaupallisia tarkoituksia varten. (Ilmaiset kuvapankit ja

työkalut 2013.) Myös maksullisia kuvapankkeja on olemassa. Niiden kuvat eroavat ilmaisista kuvapankeista selkeydellään ja laajuudellaan.

5.1 Nopea piirroskuvakommunikaatio

Nopeassa piirroskuvakommunikaatiossa lapselle piirretään kuvia nopeassa tahdissa pienille paperilapuille. Niiden avulla voidaan selvittää esimerkiksi mitä lapsi haluaa kertoa, mitä hänelle on tapahtunut tai mitä hänelle tulee tapahtumaan. Hämmentävässä tilanteessa nopealla piirroskuvakommunikaatiolla voidaan selittää lapselle tapahtumien kulkua. Tarkoituksena ei ole arvailla lapsen tekemisiä, vaan luoda välitöntä kommunikaatiota lapsen kanssa. Kun asia saadaan selvitettyä, on tärkeä tarkistaa lapselta, onko asia oikein ymmärretty. Mikäli asia on ymmärretty väärin, lapselta voidaan kysyä, haluaako hän kertoa saman asian uudelleen vai keskustellaanko jostain toisesta asiasta. (Nopea piirroskuvakommunikaatio 2012.)

Nopea piirroskuvakommunikaatio on tarkoitettu yllättäviin arjen tilanteisiin, silloin kun muunlainen kuvakommunikaatio ei ole käden ulottuvilla tai kuvista ei löydy tilanteisiin sopivia apuja. Menetelmän tarkoitus ei ole niinkään tuottaa hienoja taideteoksia vaan kaikki kuvat käydään puhuen läpi samalla kun niitä piirretään. Ideana on piirtää nopeita, yksinkertaisia kuvia, joihin lapsi voi keskittyä. Piirtäminen ei kuitenkaan saa kestää liian kauaa, ettei lapsi kyllästy odotteluun. Piirtämisen aikana on keskityttävä lapsen reaktioihin. Tarkoitus on, että aikuinen saa kuvien avulla kommunikointiyhteyden lapseen. Nopea piirroskuvakommunikaatio tarkoittaa ripeää piirtämistä, mutta itse tilanteeseen on otettava riittävästi aikaa. Nopeaan piirroskuvakommunikaatio -tekniikkaan on opeteltava ja se on haastavaa, mutta oikein toteutettuna se palkitsee sekä aikuisen, että lapsen. (Nopea piirroskuvakommunikointi 2012.)

5.2 Pienryhmätoiminta

Pienryhmiä suositellaan käytettäväksi päiväkodin arjessa säännöllisesti toimintaa tukevana menetelmänä. Pienryhmän avulla lapselle pystytään antamaan mahdollisuus aktiivisempaan osallistumiseen, yksilöllinen huomioiminen on mahdollisempaa ja melutaso on huomattavasti alhaisempi. (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 80 ja 92.) Mitä pienempi ryhmä on, sitä helpompi lapsen on keskittyä tekeillä olevaan toimintaan, koska ulkopuoliset tarkkaavaisuuden häiriötekijät ovat paljon vähäisemmät kuin suuressa ryhmässä. Lapsi pystyy keskittymään omaan toimintaansa ja toiminnan hallintaan. Pienryhmässä aikuinen saa lapsen yksilönä esille ryhmässä. Lapsen taidot ja tiedot pääsevät myös näkyvämmiksi. (Mikkola & Nivalainen 2009, 31-34.)

Pienryhmää ohjatessa aikuisen on helpompi keskittyä jokaiseen lapseen yksilöllisesti ja tukea lapsen yksilöllisiä tarpeita. Samalla havainnointi lapsen toiminnasta helpottuu huomattavasti. Aikuinen pystyy ohjeistamaan lasta tarvittaessa ja tukemaan jokaisen lapsen käytöstä sekä

antamaan kaikille mahdollisuuden osallistua. Tilanteet pysyvät rauhallisina eikä levottomuuksia synny. Pienryhmän toiminta poikkeaa suuren ryhmän toiminnasta siten, että lapsilähtöinen toiminta on mahdollisempaa ja sujuvampaa kuin suuressa ryhmässä. (Mikkola & Nivalainen 2009, 31-34.)

Pienryhmätoiminnan perustana on vuorovaikutuksen tukeminen, suunnittelu ja mahdollistaminen. Pienryhmissä lapsen on helppo opetella vuorovaikutustilanteissa toimimista sekä omien toimintojensa seurauksia. Pienryhmän jälkeen lapsen on luontevampi soveltaa jo harjoiteltuja taitoja isommassa ryhmässä toimiessaan, vaikka melutaso ja häiriötekijät ovat suurempia. Pienryhmä on hyödyllinen sekä lapsen että aikuisen kannalta, sillä kummallakin on silloin paremmat mahdollisuudet keskittyä omaan toimintaansa sekä toisen toimintaan. Kasvattaja pääsee toteuttamaan taitojaan lasten kanssa sujuvammin pienryhmässä ja se poistaa päivistä kiireen tuntua. Pienryhmät toimivat parhaiten säännöllisesti toteutettuina jatkumoina. (Mikkola & Nivalainen 2009, 31-34.)

6 Tutkimusmenetelmät

Laadulliselle tutkimukselle on yli kolmekymmentä erilaista tunnusmerkkiä, joten laadullisen tutkimuksen yksiselitteinen määrittäminen on vaikeaa. Suomessa laadullista tutkimusta kutsutaan usein kvalitatiiviseksi, ihmistieteelliseksi, pehmeäksi, ymmärtäväksi tai tulkinnalliseksi tutkimukseksi. Nämä määritelmät antavat suuntaa sille, millaista laadullinen tutkimus on. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 9-11.) Karkeimmillaan laadullinen tutkimus ymmärretään aineiston muodon kuvaukseksi. Monesti sitä verrataan määrälliseen tutkimukseen, joka on luonteeltaan enemmän numeraalinen kuin laadullinen tutkimus. Laadullista tutkimusta pyritään usein vertailemaan sen kautta, mitä se ei ole määrälliseen verrattuna. Näitä tutkimusmenetelmiä on kuitenkin tarpeetonta ja vaikeaa erottaa toisistaan täysin. Toisinaan tämä erottelu ja jaottelu ovat sekä turhia, että harhaanjohtavia, etenkin jos puhutaan tutkimuksen hyvyydestä tai huonoudesta. (Eskola & Suoranta 2008, 13-14.) Parhaimmillaan laadullinen ja määrällinen tutkimus tukevat toisiaan.

Lyhykäisyydessään laadullinen tutkimus voidaan määritellä ymmärtäväksi tutkimukseksi, jossa pyritään ymmärtämään ja selittämään asioita tai ilmiöitä (Tuomi & Sarajärvi 2011, 28). Laadullisen tutkimuksen tyypillisiä piirteitä ovat erimerkiksi erilaiset aineistonkeruumenetelmät, tutkittavien näkökulma, harkinnanvarainen tai teoreettinen otanta, aineiston sisällönanalyysi, tutkijan asema ja narratiivisuus. (Eskola & Sarajärvi 2008, 14.) Tällä tutkimusmenetelmällä tehdyllä tutkimuksella ei ole tavoitteena löytää totuutta, vaan tulkintojen ja merkityssuhteiden kautta luoda esimerkki ihmisen toiminnasta. Pyrkimys ymmärtää ja selittää asioita. Tutkimustulokset eivät ei ole totuus, vaan ihmisen näkemyksiä. (Vilkka 2005, 98.)

6.1 Haastattelu

Haastattelu on ainutlaatuinen tiedonkeruumenetelmä, sillä siinä ollaan suorassa vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa. Tämä antaa paljon joustavuutta ja muutosvaraa aineiston keräämiseen. (Hirsjärvi 2007, 200.) Haastattelun avulla laadullisessa tutkimuksessa pyritään nostamaan esiin ihmisen ajatuksia. Menetelmän etuihin kuuluu mahdollisuus toistaa ja luoda uusia kysymyksiä haastattelun aikana sekä oikaista haastattelussa esiin tulleita väärinkäsityksiä. Haastateltavan ajatuksia on myös mahdollisuus tarkentaa ja haastateltavan on mahdollisuus korjata omia sanojaan. Haastattelun aikana haastattelijan on tarkoitus saada mahdollisimman paljon tietoa halutusta aiheesta. Usein tietoa voi olla helpompi saada, mikäli haastateltava on päässyt tutustumaan aineistoon etukäteen. Näin haastateltava voi tutustua aiheeseen ja muodostaa vastauksia jo etukäteen. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 72-73.)

Haastattelu on yhdenlaista keskustelua. Tavallisesta keskustelusta poiketen haastattelussa haastattelija ohjailee keskustelun suuntaa ja hän määrittää keskustelun aiheen ja keston. Teemahaastattelu on keskustelua, jolle on ennalta päätetty tarkoitus. Teemahaastattelussa haastattelun aiheet on ennalta tarkoin määritellyt, mutta kysymysten asettelu ja järjestys eivät ole olennaisia haastattelun aikana. Tärkeää ja haastavaa teemahaastattelussa on se, että haastattelija saa pidettyä keskustelun riittävän suppeana sillä avoimet kysymykset mahdollistavat aiheen rönsyilyn. Mikäli teemoista eksytään liian pitkälle, eri haastattelut eivät ole vertailukelpoisia teemarakenteensa puolesta. Teemahaastattelun suurin etu on se, että aineisto rakentuu aidosti haastateltavan kokemuksista, eivätkä sitä rajaa valmiiksi asetetut vastausvaihtoehdot. (Teemahaastattelu 2013; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 203.)

Suurin ongelma laadullisessa tutkimuksessa on tulkintojen tekeminen. Tulkintaan ei oikeastaan löydy selviä muodollisia ohjeita. Tulkinta tulisi viedä teoreettisen ajattelun tasolle. Teorian avulla voidaan haastatteluaineistosta etsiä toimivia teoreettisia tulkintoja. Haastattelun tulosten yleistämisessä ei kuitenkaan tulisi liioitella, sillä haastattelu on yksi esimerkki todellisesta elämästä. (Teemahaastattelu 2013; Hirsjärvi ym. 2007, 202.)

6.2 Havainnointi

Koska havainnointi on työläs menetelmä, haastattelu tai kysely syrjäyttävät sen usein. Haastattelu ja havainnointi eroavat toisistaan hyvin merkittävästi tiedonsaannin kannalta. Kun haastattelu antaa tietoa ihmisen kokemusmaailmasta, niin havainnoinnin avulla saadaan tarkempaa tietoa siitä, miten ihminen todellisuudessa toimii. Havainnoinnista erityislaatuisen tiedonkeruumenetelmän tekee se, että sen avulla voidaan saada välitöntä ja suoraa tietoa ihmisten toiminnasta ja käyttäytymisestä. Havainnointi mahdollistaa luonnolliseen ympäristöön pääsemisen. Havainnoinnilla on mahdollisuus välttää keinotekoisuus, joka usein tulee muiden

tiedonkeruumenetelmien mukana. Havainnointia kritisoidaan siitä, että havainnoija saattaa häiritä tilannetta ja muuttaa sen kulkua. Tällöin havainnointitilannekaan ei ole täysin luonnollinen. Havainnointia saattaa häiritä myös tutkijan emotionaalinen sitoutuminen tutkittavaan ryhmään ja havaintojen objektiivisuus kärsii. Menetelmää rajaa sen laajuus ja ajankäytön mahdollisuudet, sillä havainnointi vaatii aikaa. (Hirsjärvi ym. 2007, 207-208.)

Havainnointia käytetään päivähoidossa lasten havainnointina, jotta lapsia ja heidän tarpeitaan opitaan ymmärtämään. Mitä lähemmäs lapsen maailmaa aikuinen pääsee, sitä paremmin havainnointi onnistuu. Tärkeä elementti lapsen havainnoinnissa on lapsen ja aikuisen välinen luottamus. Silloin lapsi uskaltaa ilmaista itseään luonnollisilla tavoillaan eli puheella, liikkumalla, katseella ja tunteita näyttämällä. Lapsi ilmaisee itseään vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Havainnointitilanne vaatii aikuiselta aitoa läsnäoloa. Aikuinen tarvitsee myös avoimuutta voidakseen ymmärtää lasta mahdollisimman hyvin. Lisäksi aikuisella on oltava selvä tieto siitä, mitä hän havainnoi. Havainnoinnin keskeinen osa varhaiskasvatuksessa on myös kasvattajan itsensä havainnointi ja arviointi, jotta kasvattaja kykenee kehittämään omaa työtään ja toimintatapojaan eteenpäin. (Aaltonen ym. 2008, 43-48; Tuomi & Sarajärvi 2011, 82.)

Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija osallistuu toimintaan aktiivisesti, ja sen vuoksi sosiaalisen vuorovaikutuksen merkitys korostuu tiedonhankinnassa. Osallistuva havainnointi tehdään tutkittavan ehdoilla. Ajanjakso, jolloin havainnointi tapahtuu, on ennalta sovittu osallistujien kanssa. Havainnointi on ennalta suunniteltu ja usein sitä ohjaa ennalta valittu teoreettinen näkökulma. (Aaltonen ym. 2008, 43-48 ; Tuomi & Sarajärvi 2011, 82.)

6.3 Video havainnoinnin välineenä

Havainnoinnin apuvälineenä on hyödyllistä käyttää videota, sillä videon avulla tapahtumat tallentuvat, eikä tutkimusta tarvitse tehdä pelkän muistin varassa. Etupäässä videointia käytetään osallistuvan havainnoinnin apuvälineenä, sillä kamera on vaikea piilottaa. Osallistuvassa havainnoinnissa kameran voi pitää selkeästi mukana kuvaustilanteessa ja liikuttaa sitä tarvittaessa. Videon luotettavuus pohjaa paljon sille, miten tutkittavat reagoivat kameraan, miten kuvattavat on valikoitu ja miten kuvaustilanne on järjestetty. (Vienola 2005.)

Videohavainnointi sopii hyvin kokonaistilanteen havainnointiin, sillä osallistuvassa havainnoinnissa tutkija kykenee keskittymään vain pieneen osaan tapahtumista. Video tallentaa kokonaiskuvan tapahtumista ja tallennetta uudelleen katsoessaan havainnoija voi nähdä aivan uusia asioita tilanteesta. Video saattaa sisältää hyvin paljon informaatiota, jota tapahtumapaikalla ei ehtinyt havaita. Videomateriaalin hyödyllisimpiä ominaisuuksia on se, että tapahtu-

miin voi palata jälkikäteen yhä uudelleen. Videoita läpikäydessä havainnoijalla on mahdollisuus saada uudenlaista tietoa tilanteista valitsemalla aina uusia näkökulmia tapahtumien tarkasteluun. (Vienola 2005.)

Videotallenteessa on se etu, että ohjaaja pääsee arvioimaan myös omaa toimintaansa sekä sen vaikutusta tilanteeseen. Videolle tallentuvat tiedostamattomatkin kommunikointikeinot kuten kehonkieli, puhetapa, äänenpaino ja katsekontakti. Videoinnin avulla tilanteessa kykenee olemaan itse mukana, jolloin voi keskittyä vuorovaikutukseen ja luottaa siihen, että kaikki tallentuu videolle. (Heikka, Hujala & Turja 2009, 78-79.) Videoinnin avulla voi toteuttaa havainnointia sekä tilanteessa että jälkikäteen. Videokuvauksessa voidaan käyttää aikaotantaa, jolloin pienryhmäntoimintaa havainnoidaan jälkikäteen ja kootaan siitä muistiinpanoja. Havainnoinnissa ja aineiston analyysissä on määriteltävä havainnoitavat asiat, joita videokuvasta etsitään. Aiheen tarkentaminen ja kysymysten ennalta asettelu auttavat dokumentoinnin jälkikäsittelyssä. (Heikka ym. 2009, 76-77; Tuomi & Sarajärvi 2011, 92.)

Luotettavuuden arvioinnissa voidaan käyttää kahta rinnakkaishavainnoijaa. Tätä menetelmää pidetään luotettavimpana. Videoiden arviointi on työlästä ja aikaa vievää, joten kahden havainnoijan periaate ei aina toteudu. Havainnoijista toinen voi olla tutkija itse. Aina tutkija ei onnistu saamaan toista ihmistä arvioimaan videoita. Tällöin luotettavuuden varmistamiseksi tutkija voi tehdä videoille uusinta-analyysin. Kahden arvioinnin välillä suositellaan pidettävän ainakin parin viikon tauko, jotta arvioinnit vaikuttaisivat toisiinsa mahdollisimman vähän. (Vienola 2005.)

6.4 Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysillä pyritään saamaan tiivistetty ja yleistetty kuvaus tutkimuskohteesta. Sisällönanalyysilla etsitään tekstin merkityksiä ja pyritään kuvaamaan dokumenttien sisältöä sanallisesti. Kyseinen analyysitapa on tekstianalyysi, jossa saadut tulokset on järjestelty johtopäätöksen tekoa varten. (Tuomi & Sarajärvi, 103-105.)

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysi on Milesin ja Hubernin (1994) mukaan kolmivaiheinen prosessi. Ensimmäinen vaihe on tutkimusaineiston pelkistäminen, jossa tutkimusaineistosta pyritään siirtämään pois epäolennainen aineisto. Tutkimusaineisto tiivistetään ja pilkotaan osiin. Tiivistämisen suuntana toimivat tutkimuskysymykset ja tutkimusongelma. Toinen vaihe on aineiston ryhmittely, jonka tarkoitus on järjestää aineisto uudelleen johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Ryhmittelyn aikana aineistosta etsitään samankaltaisuuksia käymällä läpi aineiston alkuperäisiä ilmauksia, ominaisuuksia, piirteitä ja käsityksiä. Nämä eri käsitteet järjestetään ryhmiksi. Ryhmittelyn jälkeen jokainen ryhmä nimetään yläkäsitteellä, joka kuvaa parhaiten

ryhmän sanoja tai ilmaisuja. Kolmas vaihe on teoreettisten käsitteiden muodostaminen. Käsitteellistämisessä edetään yhdistelemällä luokituksia kohti teoreettisia käsitteitä ja johtopäätöksiä. (Vilkka 2007, 140; Tuomi & Sarajärvi, 108-112.)

Teemoittelussa aineistosta poimitaan sen sisältämiä keskeisiä aiheita ja erotellaan ne muusta aineistosta. Usein teemoittelun tuloksena aineistosta on koottu mielenkiintoisia sitaatteja, jotka itsessään eivät kuitenkaan viittaa pitkälle vietyyn analysointiin. (Eskola & Suoranta 2008, 180.) Kun teemoittelu viedään osaksi kolmivaiheista aineistolähtöistä analyysiä, niin siitä saadaan hyvä tuki aineiston ryhmittelylle. Tällöin ryhmittely on monipuolisempaa ja teemoittelun tuottamaa sitaattikokoelmaa voidaan analysoida eteenpäin. Sitaatit tuovat aineistoon uutta näkökulmaa ja kuvaavat aineistoa laajasti, niiden avulla tutkimuksen lukija voi myös tehdä omia johtopäätöksiä tutkittavasta aineistosta (Eskola & Suoranta 2008, 180).

6.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksessa pyritään välttämään virheiden syntymistä. Siitä huolimatta tulosten luotettavuus vaihtelee eri tutkimusten välillä, ja luotettavuuden arviointi on tärkeä osa tutkimuksen tekoa. Laadullisen tutkimuksen arvioinnissa ei ole olemassa mitään yksiselitteistä ohjetta. Reliaabelius tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta. Jos tutkimuksessa päästyään samaan tulokseen eri tavoilla tai eri kerroilla, voidaan tutkimusta pitää reliaabelina. Validius tarkoittaa tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä on tarkoitus mitata. Tämä ei ole aina itsestään selvää tutkimusta tehdessä. Wolcott (1995) toteaa, että käsite validius on epäselvä etenkin laadullisen tutkimuksen kohdalla. Loogisesti voi päätellä, että ihmisten erilaisuuden vuoksi samoihin tuloksiin on mahdotonta päästä. Kaikkien tutkimusten luotettavuutta tulisi kuitenkin arvioida jollain tasolla, vaikka kyseisiä käsitteitä ei käytettäisi. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta kohottaa tarkka selostus siitä, miten tutkimusaineisto on toteutettu. Esille tulisi tuoda olosuhteet, kuten paikka, aika, häiriötekijät, virhetulkinnat ja tutkijan oma itsearviointi. Aineistonanalyysin vaiheet tulisi avata lukijalle tarkasti ja tuoda esiin perustelut, joilla aineistonanalyysissä on edetty. (Hirsjärvi ym. 2007, 226-228; Tuomi & Sarajärvi 2009, 140.)

Tutkijan puolueettomuus sekä tulkinnanvaraisuus nousevat keskusteluun laadullisen tutkimuksen luotettavuutta mietittäessä. Periaatteessa laadullisessa tutkimuksessa myönnetään, että havainnointi ja tutkimustulokset kulkevat tutkijan henkilökohtaisten kehysten lävitse. Tämä tarkoittaa sitä, että tuloksiin vaikuttavat esimerkiksi tutkijan ikä, sukupuoli, kansalaisuus, arvot tai virka-asema, vaikka tavoitteena olisikin pyrkiä ymmärtämään ja kuulemaan tutkittavaa puolueettomasti. Luotettavuuden arvioinnissa tulisi kiinnittää huomiota aineiston keruutapaan, tutkimuksen kestoon, aineistonanalyysin toteutukseen, tutkimuksen tekijän eettisyyteen ja tutkimuksen rapotointiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 137-138, 141.)

Koska laadullinen tutkimus on tutkimusta, jossa pyritään keräämään aineisto mahdollisimman luonnollisissa olosuhteissa, tulisi tutkimuksen etiikkaan kiinnittää huomiota koko tutkimuksen ajan. Ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa ihmisoikeudet muodostavat tutkimuksen eettisen perustan. Yleisen eettisen ohjeistuksen lisäksi tutkijan on noudatettava tutkittavan suojaa: Ihmisen itsemääräämisoikeudesta on pidettävä huolta aina tutkimusta tehdessä ja tutkittavalta on saatava lupa tutkimukseen osallistumiseen, jotta osallistujien vapaaehtoisuus säilyy koko tutkimuksen ajan. Vapaaehtoisuuden varmistamiseksi tutkittavan on saatava riittävästi tietoa tutkimuksesta. Tutkittavalle on kerrottava selkeästi tutkimuksen perustiedot, kerättyjen tietojen käyttötarkoitus ja miten tutkimus käytännössä etenee. Osallistujien hyvinvointi on turvattava, tutkimustietojen on oltava luottamuksellisia ja osallistujien on jäätävä nimettömiksi, ellei erillistä lupaa ole saatu nimen julkaisuun. Tutkijan on noudatettava sopimuksia, jotka hän on tutkittavien kanssa tehnyt. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 131; Kuula 2006, 61-62; Mäkinen 2006, 64-65.)

Kun tehdään tutkimusta, jossa lapset ovat tutkimuskohteena tai johon lapset osallistuvat, on oltava erityisen hienovarainen tutkimuksen eettisyyden osalta. Koska lapsilla ei ole täysivaltaista itsemääräämisoikeutta, lupa tutkimukseen tulee kysyä lasten vanhemmilta. Kun vanhemmilta on saatu lupa, tulee tutkittavaa lasta informoida tutkimuksesta. Informointi tulee antaa lapselle hänen ikätasoonsa nähden ymmärrettävällä tavalla. Lukutaidottomien lasten kanssa lapsille voidaan esimerkiksi suullisesti tai kuvien avulla selvittää tutkimuksen aihe ja käytännöt. Lasten tutkimukseen osallistumisen on oltava vapaaehtoista, vaikka vanhemmat myöntäisivät luvan tutkimukseen. (Kuula 2006, 147-150.)

Hyvät tieteelliset käytännöt ohjaavat tutkijaa tutkimuksen teossa ja sen eettisessä näkökulmassa. Näihin kuuluu muun muassa rehellisyys, yleinen huolellisuus ja tarkkuus. Tiedonhankinnan on oltava eettisesti kestävää ja huomioon on otettava myös muiden tutkijoiden työ ja saavutukset. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu huolellinen suunnittelu, toteutus ja yksityiskohtainen raportointi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 132-133.)

7 Prosessin kuvaus

Aloitin varsinaisen opinnäytetyö prosessin kesällä 2014, vaikka todellisuudessa ajatukseni opinnäytetyön aiheesta olivat lähteneet liikkeelle jo edellisen vuoden keväänä. Pysyin hyvin aikataulussa, jonka olin suunnitellut kesän 2014 ja kesän 2015 välille. Opinnäytetyöni valmistui kesän 2015 aikana ja lähti tarkastukseen syksyllä 2015.

Koko prosessi lähti liikkeelle, kun kirjoitin aiheanalyysin keväällä 2014. Samana keväänä päiväkodissa tekemäni harjoittelun aikana sovin harjoitteluohjaajani kanssa, että toteuttaisin

opinnäytetyöni kyseisessä ryhmässä. Opinnäytetyön toteuttaminen edellytti kaupungilta hankittua tutkimuslupaa. Kesän 2014 aikana lähdin kokoamaan teoriatietoa, joka tukisi opinnäytetyöni aihetta ja jäsensin tarkemmin ajatusta kuvin tuetusta toiminnallisesta sadusta opinnäytetyönä. Kesän ja alkusyksyn aikana kirjoitin tutkimussuunnitelman, viimeistelin sadun ja valmistin kuvat sadun tueksi.

Syksyllä 2014 hain tutkimussuunnitelmalla tutkimusluvan kaupungilta. Luvan saatuani valmistelin lupakyselyn päiväkotiryhmän lasten vanhemmille varmistaakseni, että pitämäni tuokiot saisi tallentaa videon ja ääninauhan avulla. Sain luvat kaikilta ryhmän lasten vanhemmilta. Kävin päiväkodilla keskustelemassa ajankohdasta, jolloin voisin pitää tuokiot. Sovimme tarkat kellonajat, jolloin tulisin ohjaamaan tuokiot ja katsoimme etukäteen, minkä tilan saisin käyttööni. Näin minulla oli mahdollisuus ottaa suunnittelussa tilat huomioon.

Opinnäytetyöni perustuu puheen käytön ja ymmärtämisen tukemiseen kuvien avulla. Valitsin kuvilla tukemisen sadun menetelmäksi, koska kuvat ovat lasten nähtävissä ja ymmärrettävissä ilman kielellistä selostusta. Kokemukseni ja hankkimani teoriapohja kertovat, että kuvat viestivät lapselle usein enemmän kuin sanat. Kuvista on suuri hyöty silloinkin, kun lapsi ymmärtää kieltä. Lisäksi kuvat ja niiden avulla ilmaiseminen ovat minulle tuttu tapa toimia, joten kuvat tulivat mukaan luonnostaan. Kuvien avulla on helppo näyttää tunteita, eleitä ja tapahtumia ilman ainuttakaan sanaa. Näin kuvat tukevat kielellistä ilmaisua ja saavat lapset mukaan, iästä ja kielellisistä taidoista riippumatta. Halusin käyttää kuvallisen ilmaisun taitoani jo opinnäytetyössäni, jotta vahvistaisin omaa ammatillisuuttani ja hyödyntäisin taitojani.

Pienryhmätoiminnan valitsin kuvin tuetun toiminnallisen sadun menetelmäksi, jotta jokainen lapsi pääsisi osalliseksi ryhmän toimintaan. Pienryhmätoiminta tukee lapsen kehitystä ja antaa lapselle tilaa toimia. Päiväkotiryhmässä käytetään paljon pienryhmätoimintaa, joten se tukee mielestäni ryhmän toimintaa ja on lapsille tuttu tapa työskennellä.

7.1 Tuokiot

Opinnäytetyöni toiminnallisen osuuden toteutin pienryhmille järjestettyinä satutuokioina, joissa oli kerrallaan läsnä 4-5 lasta. Pidin kaikki tuokiot joulukuussa 2014. Ensimmäiset kaksi tuokiota sijoittuivat joulukuun ensimmäiselle viikolle ja toiset kaksi joulukuun kolmannelle viikolle. Päiväkodin aikatauluihin istutettuna tulin paikalle aamulla, heti päiväkotiryhmässä pidettävän aamupiirin jälkeen. Joustavuuteen ja kasvattajien lapsituntemukseen nojaten olimme sopineet, että kasvattajat jakaisivat lapset noin 3-5 hengen ryhmiin. Noin puolet koko ryhmän lapsista olivat minulle tuttuja, joten sain kaikilta ryhmiltä avokätisen vastaanoton.

Pidin tuokion tilassa, jossa lapsille yleensä pidettiin aamupiirituokiot sekä osa pienryhmätuokioista. Tila oli tuttu ja ajattelin, että se tukisi lasten turvallisuuden tunnetta. Myös tuttu aikuinen huoneessa lisäisi mielestäni turvallisuuden tunnetta, etenkin niiden lasten kohdalla, jotka eivät ennen olleet tavanneet minua. Asetin sadun kuvat lattialle pyöreän maton päälle ja lapsille olin asettanut omat tyynyt maton toiselle reunalle. Tällä asettelulla pyrin takaamaan sen, että jokaisella lapsella olisi selkeä tila tuokion aikana. Lapset pysyisivät hyvin omalla paikallaan, eikä omaa tilaa tarvitsisi etsiä, vaan jokainen voisi keskittyä sadun kulkuun. Huoneessa oli suuret ikkunat, joista näki lasten ulkoilualueelle. Suljin ikkunoiden verhot, jotta lasten huomio ei kiinnittyisi ulkona leikkiviin lapsiin. Verhot päästivät kuitenkin luonnonvaloa huoneeseen, joten saimme kirkasta valoa valaisimien tueksi. Koska arvostan luonnonvaloa, pidin siitä, ettemme olleet täysin keinovalon valaistuksessa. Pyrin toistamaan kaikki tuokiot mahdollisimman samanlaisella kaavalla, jotta ne olisivat verrattavissa toisiinsa analyysivaiheessa. Tarkoitus kuitenkin oli, että tuokioita on mahdollisuus muuttaa lapsiryhmälle sopivaksi. Koska toivoin, että vuorovaikutus lasten kanssa olisi mahdollisimman sujuvaa, päätin kertoa sadun omin sanoin. Pysähdyin niissä kohdissa, jotka olin ennalta suunnitellut. Pidin kertomuksesta taukoa myös silloin, kun lapset halusivat keskustella sadun tapahtumista ja kuvista. Tämä toki hiukan erotti tuokioita toisistaan, mutta mahdollisti myös tarinan joustavuuden ja tarinaan tarvittavien muutosten teon.

Aloitin tuokion aina kertomalla, että kamera kuvaa meitä, vieressä istuu tuttu aikuinen ja minä pidän tuokion. Esittelin itseni ja kävin lapset yksitellen läpi kysyen heidän nimensä. Näin palautin muistiini tuttujen lasten nimet ja samalla sain tietää myös minulle uusien lasten nimet. Henkilökohtaisen huomion antaminen on myös mielestäni tärkeää lapsen kohtaamisessa. Huomion antamisella pyrin saamaan heidät tuntemaan itsensä tervetulleiksi, kokemaan olonsa turvalliseksi ja kiinnostumaan tuokiosta.

Jokainen tuokio kesti noin 15 minuuttia. Sen jälkeen pyrin haastattelemaan ryhmän kasvattajia. Ensimmäisen tuokion jälkeen haastattelin ryhmän lastenhoitajaa. Hänen haastattelunsa ääninauhoitin. Toisen tuokion jälkeen haastattelin ryhmän lastentarhanopettajaa. Valitettavasti en saanut haastattelua nauhoitettua taustamelun vuoksi, joten tein haastattelusta muistiinpanot. Olimme sopineet seuraavat tuokiot kahden viikon päähän, jotta ehtisin tarkastella videonauhoja sekä haastatteluja ja tehdä niiden mukaan tarvittavia muutoksia kahta viimeistä tuokiota varten. Ensimmäinen muutos, jonka tein viimeisiin tuokioihin oli Servaali-kissan nimen poistaminen. Nimi oli ollut Hiekka, mutta se saattoi sekoittaa tarinan ymmärtämistä. Toinen muutos oli se, että kuvaillessani sadun tapahtumia kahdessa viimeisessä tuokiossa, pyrin selkeyttämään sadussa tapahtuvaa kuvailua. Esimerkiksi kissaa kuvaillessani kerroin ulkonäöstä vain 2 asiaa ja kuvailin luonnetta yhdellä sanalla. Näin lapset eivät saaneet liikaa informaatiota kerralla. Kiinnitin huomiota myös enemmän lasten valintoihin, kun poh-

dittiin Servaali-kissan tunteita. Kaksi viimeistä kertaa toteutin muutokset mielessäni. Päiväkodin aikataulu esti järjestämästä haastatteluja kasvotusten kahden viimeisen tuokion osalta. Vastaukset haastattelukysymyksiin sain kirjallisesti jälkikäteen.

7.2 Analyysivaihe ja tulosten kirjaaminen

Keväällä 2015 keräsin lisää teoriatietoa. Tarkensin osia teoreettiseen viitekehykseen ja kokosin tarkempaa tietoa aineistonanalyysistä. Näiden tietojen avulla pääsin tutustumaan keräämääni video- ja haastattelumateriaaliin. Otin tuekseni laatimani arviointi- ja tutkimuskysymykset. Ensin litteroin haastattelut ja videomateriaalit kevyellä otteella tekstimuotoon, jotta pääsisin tekemään niistä aineistonanalyysiä.

Aiheanalyysien johdosta loin kolme taulukkoa. Ensimmäinen taulukko koski haastattelujen tuloksia, toinen kuvasi havainnointien tuloksia ja kolmas taulukko oli edellisten yhdistelmä. (Liite 5, Liite 6, liite 7.) Taulukoiden avulla näin havainnointien ja haastatteluiden sisällöt ja niitä yhdistävät tekijät. Yhdistävien tekijöiden avulla järjestelin aiheet teemoihin. Niiden avulla tein johtopäätökset opinnäytetyöni onnistumisesta. Haastattelun ja havainnointien tulosten jälkeen tein johtopäätökset verraten niitä teoriatietoon. Sitten arvioin työni tuloksen. Arvioin, miten sain vastattua tutkimuskysymyksiini ja miten opinnäytetyölle asettamani tavoitteet toteutuivat.

8 Tutkimustulokset ja niiden analysointi

8.1 Haastattelun tulokset

Toteutan analysoinnin kolmivaiheisen aineiston sisällönanalyysin mukaan. Ensiksi olen poiminut haastatteluaineistosta keskeisimmät asiat ja tuonut ne opinnäytetyöhöni tarkasteltavaksi alkuperäisten ilmausten muodossa. Osa ilmauksista on peräisin nauhoituksista, jolloin ne ovat sananmukaisesti niin kuin ilmaisut on minulle sanottu. Osa on kirjoitettu muistiinpanojeni pohjalta ja osa kirjallisten vastausten pohjalta. Ilmaukset olen luokitellut omiin luokkiinsa ja pelkistänyt luokat muutamiin sanoihin. Näiden pohjalta olen tehnyt teemat, joihin ilmaukset ja ilmausten pelkistykset kuuluvat. (Liite 5.) Teemat ja niiden muodostumisen avaan seuraavaksi.

8.1.1 Tuokion ymmärtäminen ja tuokiosta kiinnostuminen

Kysyin kasvattajilta, miten lapset heidän mielestään osallistuivat tuokioon, keskittyivät satuun ja olivat kiinnostuneita sadusta. Minulle vastattiin lasten osallistuvan tuokioihin hyvin ja keskittyvän satuun erinomaisesti. Lapset pysyivät sadussa hyvin mukana taitoihinsa nähden.

Minulle kuvailtiin myös lasten olleen innoissaan ja aika-ajoin myös jännittyneitä kuunnelessaan tarinaa.

> ”Sivusta katsottuna lapset olivat hyvin rauhallisia taitoihinsa nähden ja keskittyivät hyvin."

Muutama lapsi ei pystynyt ymmärtämään satua täysin. Etenkin sadun loputtua, kun kertasimme tarinan juonta, muutama lapsi ei enää ymmärtänyt mistä oli kyse. Pieni osa lapsista kuunteli tarinaa hyvin hiljaisina, eivätkä kommentoineet sadun kulkua, vaikka olisivat osanneet kertoa, puhua ja osallistua tuokioon aktiivisemmin. Tämän saattoi nähdä hyvänä keskittymisenä tai liiallisena vetäytymisenä.

> ”(Lapsi) oli hiljaisempi kuin yleensä, ei ollut papattaja, keskittyi hyvin. Olen hänestä erityisen ylpeä, että hän jaksoi keskittyä niin hyvin.”

> ” ...et tavallaan niin kauan kaikki meni hyvin, kun hän vain kuunteli satua ja piti siihen keskittyä. Satu loppu ja sit oliki jo eri tekeminen. Hän ei sit ymmärtänykkään mistä oli kysymys..."

8.1.2 S2-lasten suomen kielen tukeminen ja arjessa hyödyntäminen

Sadun aihepiirin todettiin olevan lapsille tuttu, sillä ystävyys- ja kaveruusteemoista puhutaan päiväkodin arjessa paljon. Sadussa oli myös S2-opetuksesta tuttuja teemoja, esimerkiksi kaupunkiaihe, jossa lasten kanssa on pohdittu erilaisten rakennusten nimiä. Sadussa ilmenevä kerrostalo kertasi näin ollen S2-tuokioiden teemaa.

> "...(lapsi) tiesi heti sen olevan kerrostalo, koska näitähän me käydään S2:ssa…"

Lasten puheentuottamisesta kasvattajat olivat sitä mieltä, että lapset käyttivät suomen kieltä taitoihinsa nähden hyvin. Lapset tiesivät tuokion aikana paljon sanoja ja suurin osa lapsista pääsi käyttämään kieltä paljon. Muutamat lapset pääsivät käyttämään kieltä erityisen tehokkaasti. Osa lapsista oli hiljaisempia kuin yleensä. Nämä lapset eivät päässeet käyttämään suomen kieltä niin paljon kuin olisi ollut toivottavaa.

Kasvattajilta syntyi ajatuksia siihen, miten kuvin tuettua toiminnallista satua voisi hyödyntää S2- kielen tukemisessa. Niiden lasten kanssa, joilla on selkeästi heikompi kielitaito, sadusta voisi lukea pelkistetyn version. Tuokion aikana voisi myös korostaa valittuja asioita tai teemoja, kuten värejä. Suomen kielen tukemisessa kuvin tuetun toiminnallisen sadun avulla saa

kerrattua tuttua ja tuotua lapsille uutta sanastoa. Sadun hyödyntäminen arjessa liittyy vahvasti S2-lasten suomen kielen tukeminen. Sen lisäksi yksi kasvattajista nosti esiin sadun aikana käydyn tunnekäsittelyn, jonka arjessa pystyy hyödyntämään kaikkien lasten kanssa.

> "Siinä saa myös sitä sanastoa, jos käyttää niinku S2:ssa, mut jos ottaa koko ryhmän kanssa niin siinä saa myös näitä tunnetiloja peilattuu tosi hyvin."

Kuvin tuetussa toiminnallisessa satutuokiossa sanottiin olevan mukana kaikki sadun tukemisen elementit. Kuvat, puhe ja pienryhmät ovat ryhmän käytössä päivittäin, joten satutuokio tukee päiväkodin jokapäiväistä toimintaa hyvin. Uusi tarina uudella tavalla esitettynä nähtiin hyvänä tapana pitää lasten mielenkiintoa yllä.

8.2 Havainnoinnin tulokset

Havainnoinnin aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä olen tuonut esiin videomateriaalista tekemäni havainnot. Havainnot olen ensin litteroinut, jonka jälkeen ilmausten poimiminen on ollut mahdollista. Videomateriaaleista tuodut asiat ovat tekemiäni havaintoja tai lasten puhetta, jota videolla kuuluu. Olen jakanut nämä ilmaukset ryhmiin. Ryhmät olen jälleen pelkistänyt muutamaksi sanaksi ja tehnyt näistä kokoonpanoista teemat (liite 6). Teemat ja niiden sisällöt avaan seuraavaksi. Teemoissa *ymmärtäminen* ja *puheentuottaminen* (liite 6) olen keskittynyt nimenomaan S2-lasten toimintaan. Muissa teemoissa olen huomioinut kaikki lapset.

Olen tuonut tekstiin lainauksia havainnoinneista, jotta materiaali esiintyisi elävämpänä opinnäytetyön raportti osuudessani. Lasten puheen tuottaminen, etenkin suomea toisena kielenä puhuvilla lapsilla, on vähäistä ja havainnointia korostivat lasten kommunikaatio eleiden ja ilmeiden osalta. En halunnut lainata yksittäisiä sanoja tai puolikkaita lauseita raporttiin, koska niiden merkitys ei mielestäni näkyisi raportin lukijalle riittävästi. Tämän vuoksi lainausten määrä havainnoinnin tuloksissa on jäänyt melko suppeaksi. Enemmän lainauksia löytyy liitteestä 6 Havainnoinin teemoittelu.

8.2.1 Puheen tuottaminen ja tarinan ymmärtäminen

Lapset käyttivät tuokioiden aikana paljon yksittäisiä sanoja, jotka kuvasivat tarinassa esiintyviä ja kuvissa näkyviä asioita. Kissa, leopardi, tiikeri, kettu ja pöllö olivat usein esiintyneitä sanoja. Eri värejä käytiin myös jokaisen ryhmän kanssa läpi. Yksittäisillä sanoilla lapset ilmaisivat myös tunteita. Lapset tunnistivat hyvin kuvissa näkyvät asiat ja tarkensivat kuvien kerrontaa omilla sanoilla. Myös tarinan kulkua täydennettiin ja kerrattiin yksittäisten sanojen avulla. Jokainen lapsista sanoi jotain tuokion aikana. Muutamaa sanaa tarkensin lasten kanssa. Viisarin korjasin tarkoittamaan nuolta, mäyrää lapset kutsuivat haisuliksi. Muutaman

kerran tuli myös epäselvyyttä tunnesanojen kanssa. Esimerkiksi lapsi osoitti iloisia kasvoja ja sanoi surullinen. Eniten oli kuitenkin sanojen merkitysten tarkentamista. Lapset osoittivat paljon kuvia sanoen: ”tämä” tai ”täällä”. Silloin tarkensin heidän osoittamiaan asioita, kertomalla sen nimen tai kysymällä, mitä lapsi tarkoitti.

Lasten oman puheen tuottaminen ja suomen kielen käyttäminen oli kaikkein aktiivisinta silloin, kun lapset lähtivät perustelemaan kissan tunnetiloja, tekemään johtopäätöksiä tarinasta tai kertaamaan tarinan kulkua. Lapset käyttivät pidempiä lauseita ja pyrkivät perustelemaan mielipiteensä. Lapset keskustelivat paljon myös toistensa kanssa ja jatkoivat keskusteluja, jonka toinen lapsi oli aloittanut.

> ”Koska se jäi yksin ja se itkee koska sillä ei oo kavereita”
>
> ”Niin ja tämä kissa ja tyttö asuvat nyt täällä”
>
> ”Sitten se asui laivan päällä ja sitten ketun ja sitten täällä..”
> ”Ei asunut täällä, se vietiin eläintarhaan!”
> ”Hän meni tänne ja metsään. Ensin metsään ja sitten uudeen kodiin”

Lapset ymmärsivät sadun kulun pääsääntöisesti hyvin ja kykenivät tekemään johtopäätöksiä tarinan kulusta. Lapset osasivat kertoa ennakoiden myös tulevia tapahtumia sen perusteella, mitä tarinassa oli tapahtunut. Esimerkiksi sadun ensimmäisessä osassa kerroin tiikerin olevan laivan kyydissä häkkiin lukittuna, koska se oli matkalla eläintarhaan. Sen jälkeen otin esille tyhjän häkin ja laitoin Servaali-kissan sinne, niin samaan aikaan yksi lapsista huudahti: ”Sen tarvitsee mennä eläintarhaan.” Tuokioiden aikana tehdyt johtopäätökset olivat nopeita ja täsmällisiä.

Myös tunteet osattiin perustella sen mukaan, mitä tarinassa oli kerrottu tapahtuvan. Kissan tiedettiin olevan surullinen, koska se oli yksin tai se todettiin iloiseksi, kun se oli löytänyt ystävän. Havainnoidessani tuokioita nauhalta laskin, että kolme lasta ei ymmärtänyt kysymystä, jossa lasten tulisi kertoa mikä tarinassa oli mukavinta. Lapsista huomasi, että he hämmentyivät eivätkä osanneet vastata mitään, vaikka koetin asettaa kysymyksen eri muotoon. Tarinan aikana lapset tekivät kaksi kertaa epäloogisen valinnan. Nämä koskivat tunnekysymyksiä tarinan aikana.

8.2.2 Tunneilmaisu

Tunnesanat, jotka tarinan aikana esiintyivät, olivat ”iloinen”, ”surullinen” ja ”peloissaan”. Iloinen ja surullinen valittiin usein kasvokuvista, jotka olivat mukana kuvin tuetussa toiminnallisessa sadussa. Usein lapset sanoivat kuvaa osoittaessaan tunteen nimen. Muutamat lapset käyttivät sanaa osoittamatta kuvaa ja sanan sanoessaan heidän ilmeensä korosti viestiä. Kasvot muuttuivat vakaviksi tai iloisiksi tunteen mukaan. Sanaa ”peloissaan” yksi lapsi korosti muuttamalla ilmeensä surulliseksi ja kietomalla kädet ympärilleen.

Tuokion aikana havaitsemiani tunnelmia olivat hiljaisuus, jännittyminen, vakavuus, rauhallisuus ja innokkuus. Lapset hymyilivät ja nauroivat paljon tuokion aikana, mutta ilmeet olivat usein myös hyvin vakavia. Etenkin laivakohtauksessa ryhmät oikein jähmettyivät, kun kissa lukittiin häkkiin. Lapset pysyivät paikoillaan, katsoivat silmät pyöreinä minua tai kuvia ja muutaman lapsen suu jäi auki. Tunteita korostivat äänen nauraminen, käden suulle vieminen, innokas ylösnouseminen ja nopea kuvien osoittelu. Innokkuudesta kertoi myös se, että lapset täydensivät minun lauseitani puhuessani ja kysyivät kysymyksiä tarinan kulkiessa eteenpäin. Erityisesti epäloogiset valinnat kissan tunteissa herättivät lapsissa voimakasta keskustelua. Kun lapsi valitsi epäloogisesti kissan tunnetilan, muut lapset puuttuivat keskusteluun hyvin kiihkeästi. He kertoivat oman mielipiteensä ja perustelivat sen taitavasti. Perustelut ja mielipiteet kerrottiin nopeasti ja selkeästi ja tästä huomasi asian olevan tärkeä lapsille.

> ”Minusta hän voi olla iloinen”
> ”Oikeesti, meiän kissa ei oo surullinen meiän kotona”

8.2.3 Kiinnostuminen

Kuvin tuetun toiminnallisen sadun kiinnostavuudesta kertoi lasten tapa reagoida tarinaan. Havaitsemani tunnetilat, jotka näkyivät tuokioiden aikana, kertoivat jännittävyydestä, ilosta ja tarinan mukaansa tempaavuudesta. Lapset koskivat kuviin paljon ja käyttivät niitä apuna kommunikoinnissa muun muassa silloin, kun tekivät valintoja ja kertoivat tarinan kulkua uudelleen. Lapset kiinnostuivat tutkimaan kuvia. Aina kun otin uuden kuvan esille, lapset seurasivat sitä. Jos joku lapsista osoitti yhtä kuvaa, kaikki kumartuivat katsomaan sitä. Lapset pitivät koko tuokion ajan katseen minussa tai kuvissa. Lapset keskittyivät erinomaisesti ja kuuntelivat hiljaa tarinan kulkua. He tekivät asiallisia kysymyksiä, ja kaikki puheenaiheet liittyivät satuun tai olivat suoraan johdettavissa sadusta. Esimerkiksi pöllö saattoi tuoda mieleen jonkin toisen asian päiväkodista, mutta lyhyen keskustelun jälkeen pääsimme palaamaan sadun pariin. Lapset eivät häirinneet toisiaan ollenkaan sadun aikana. Kaikki keskustelut lasten välillä liittyivät satuun.

Lapset tekivät tarkkoja ja nopeita johtopäätöksiä sadusta. He myös osallistuivat valintojen tekoon nopeasti, mutta jokaista vastausta harkiten. Lapset vastasivat jokaiseen kysymykseeni

innokkaasti ja loogisesti. Kun katsoin videomateriaaleja läpi, huomasin oman puhetapani olevan melko tasaista. Kerroin tarinaa hiljaisella ja tasaisella äänellä. Kun esitin kysymykset, ne ikään kuin seurasivat puhettani samalla taajuudella tarinan kerronnan kanssa. Ihmettelin itse, miten lapset kykenivät erottamaan niin nopeasti esittämäni kysymykset tarinan kerronnan lomasta. Tämä oli mielestäni osoitus siitä, että lapset kuuntelivat minua hyvin tarkasti. Minun lisäkseni lapset kuuntelivat myös toisiaan. He keskustelivat keskenään ja tekivät epäloogiset valinnat uudestaan.

8.3 Yhteenveto haastattelusta ja havainnoinnista

Havainnoinnin ja haastattelun teemoittelun jälkeen lähdin yhdistämään teemoja keskenään nähdäkseni tulosten yhteneväisyydet ja mahdolliset eroavaisuudet. Havainnoinnin ja haastattelun aineistolähtöisen analyysin tuloksena huomasin muotoutuvan neljä yhdistettyä teemaa. Yhteisten teemojen sisällöistä näkee tutkimustulosten yhteneväisyydet ja eroavaisuudet. (Liite 7.)

Tarinan ymmärtäminen sekä kiinnostuminen tarinasta olivat selkeimmin yhtenäiset teemat, sillä niitä tukivat samanlaiset asiat. Haastatteluiden pohjalta voi nähdä että, lapset pysyivät pääosin hyvin mukana tarinassa ja osallistuivat tarinaan innokkaasti. Näin totesin myös havainnoidessani tuokioita. Huomasin, että muutama lapsi ei pysynyt mukana, kun esitin kysymyksiä tarinasta. Tätä huomiotani tukivat myös haastattelujeni vastaukset. Sen lisäksi mukana oli muutaman lapsen epälooginen valinta. Havainnoinneissani lasten keskusteluista nousi esiin myös vahva johtopäätösten teko ja perustelut tarinan kulusta, jotka tukivat tarinan ymmärtämistä. Haastatteluista ilmeni, että tarinaa voisi pelkistää niille lapsille, joiden kielitaito on heikompi. Haastattelut kertoivat, että kiinnostumista tukivat lasten hyvä keskittymiskyky ja osallistuminen toimintaan. Nämä asiat erottuivat myös havainnointeja tehdessäni. Haastattelujen mukaan tunnelma sadun aikana oli rauhallinen. Havainnoinneissa kiinnostumisesta kertoivat lasten kehonkieli, ilmeet ja eleet.

Kolmanneksi yhdistetyksi teemaksi muotoutui kielenkehityksen tukeminen, joka antoi yläkäsitteen havainnoinnin teemalle *puheen tuottaminen* (liite 7) ja haastattelun teemalle *S2-lasten suomen kielen kehityksen tukeminen* (liite 7). Havainnoinnissa näkyi puheen tuottamisen laajuus eli yksittäisistä sanoista lauseisiin siirtyminen ja keskusteluihin osallistuminen. Havainnointi toi esille perustelujen ja johtopäätösten painoarvon puheentuottamisessa, sillä suurin osa puheesta rakentui johtopäätösten ja perusteluiden pohjalle. Tarinan kulun kertominen johti suomen kielen käyttämiseen. Haastatteluissa puhuttiin tuttujen aiheiden merkityksestä ja toistosta puhetta tukevana menetelmänä. Lasten suomen kielen käytön todettiin olevan suurimmilta osin hyvää, mikä tuki havainnointiani. Haastatteluissa nousi esiin myös havainnointien muunneltavuus ja sadun tukemisen elementtien käytön tärkeys.

Neljäs yhdistetty teema on kuvin tuettu toiminnallinen satu arjen tukena. Tämä teema rakentuu havainnoinnissa esiin nousseesta tunneilmaisusta ja haastattelun teemasta arjessa hyödyntäminen. Tunneilmaisussa näkyivät lasten kehonkieli, ilmeet ja eleet sekä tunnesanat. Tärkeä osuus on myös valinnoista nousseilla keskusteluilla, jotka osoittivat kuinka tärkeää lapsille oli käsitellä kissan tunnetiloja. Tämä tunnekäsittely näkyi myös haastattelujen aikana. Sen lisäksi kuvin tuetun toiminnallisen sadun muunneltavuus ja elementit sadun tukemiseen sisältyivät teemaan *arjessa hyödyntämiseen* (Liite 7).

9 Johtopäätökset

Kuvin tuettua toiminnallista satua ja satutuokioita suunnitellessani olen pyrkinyt huomioimaan keinot, jotka tukevat lapsen kielellistä kehitystä ja kiinnostavat lasta. Pääpiirteittäin nämä asiat koostuvat kuvin tuetussa toiminnallisessa sadussa selkeästi kerrotusta tarinasta, kiinnostavista ja selkeistä kuvista sekä lasten toiminnallisuuden mahdollistamisesta. Tavoitteita kuvin tuettu toiminnallinen satu-tuokiolle olivat saada lapset ymmärtämään sadun kulkua ja osallistumaan sadun tapahtumiin. Tuokion tarkoitus oli tukea päiväkodin toimintaa sekä S2-kielen opetusta. Tavoitteena oli saada aikaan lapsia kiinnostava satutuokio, johon jokainen pääsee osallistumaan.

Haastattelujen ja havainnointien jälkeen voi tehdä selvän johtopäätöksen siitä, että kuvin tuettu toiminnallinen satu tukee S2- lasten suomen kielen kehitystä. Hiukan eri tavoin järjestettyinä ryhminä tuokio olisi tukenut suomen kielen kehitystä vielä paremmin ja jokainen lapsi olisi päässyt käyttämään kieltä taitojensa mukaisesti. Nyt tuokioissa suurin osa lapsista pääsi käyttämään suomen kieltä taitojensa mukaisesti ja taitoihinsa nähden hyvin. S2-lasten suomen kielen kehityksen tukemisen lisäksi kuvin tuettu toiminnallinen satu tuki hyvin myös suomenkielisten lasten suomen kielen kehitystä ja ryhmässä toimimista. Ryhmässä syntyi paljon keskustelua lasten kesken ja keskusteluihin osallistuivat suomen kieltä äidinkielenään puhuvat sekä suomen kieltä toisena kielenä puhuvat lapset. Kaikissa tuokioissa lapset olivat mukana innostuneina ja jokainen lapsi keskittyi tuokioon erinomaisesti huolimatta siitä, kuinka paljon hän pääsi käyttämään kieltä.

Kun vertaan sadun aihepiirejä Paavolan päiväkodin toimintasuunnitelmaan S2-kielen opetuksen osalta, niin sadussa toistuvat tutut aiheet ystävyyden, kodin, perheen, eläinten ja paikkojen osalta. Luonnollisesti sadussa toistuu erilaisia tuttuja ja mahdollisesti myös uusia verbejä sekä adjektiiveja. Haastatteluissa kasvattajat sanoivat aihepiirien olevan lapsille tuttuja. Haavainnointien pohjalta huomasin lasten nimeävän paljon asioita ja käyttävät sadun sanastoa sujuvasti. Myös sanaston laajentamista oli havaittavissa. Näiden perusteluiden pohjalta voin vetää johtopäätöksen siitä, että sisällöltään tuokio tukee S2-kielenä oppimista hyvin.

Yksi lähtökohta toisen kielen oppimiseen onkin sanaston kartuttaminen (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 93-94).

Toinen tärkeä perusta toisen kielen oppimisessa on toiminnallisuus. Toisen kielen oppimisessa on tavoitteena toiminnallinen kaksikielisyys, jonka avulla lapsi oppii toimimaan kahdella kielellä. Kieltä tulisi opetella erilaisissa ympäristöissä ja tilanteissa eri aikuisten ja lasten kanssa. (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 92-94.) Toiminnallisuus on perusta myös kuvin tuetulle toiminnalliselle satuhetkelle, kuten käy ilmi sen nimestäkin. Haastatteluissa kasvattajat kokivat lasten käyttävän suomen kieltä taitavasti ja paljon. Lapset olivat hyvin tuokiossa mukana. Myös havainnot tukivat tätä näkemystä ja havaintojen pohjalta pystyn sanomaan lasten olleen mukana innokkaasti ja osallistuneen yhdessä sadun tapahtumiin. Toiminnallinen osuus näytti toteutuvat hyvin kuvin tuetussa toiminnallisessa satu-tuokiossa. Toiminnallisuutta rajoitti jonkin verran lasten eritasoinen suomen kielen taito. Heikomman kielitaidon omaavat lapset eivät pysyneet muiden lasten keskusteluissa mukana eivätkä ymmärtäneet kaikkia kysymyksiä. Etenkin kysymykset, jotka eivät liittyneet suoraan tarinaan, jäivät osalta lapsista ymmärtämättä. Tämän vuoksi huomasin tutkimukseni aikana, että ryhmen jakoa olisi tullut miettiä enemmän, jotta jokaisen saisi käyttämään suomen kieltä tasonsa mukaisesti. Täytyy mainita vielä, että suuri osa näistä lapsista oli myös hyvin pieniä, joten pienen lapsen kielitaito ja ajattelu kulkevat vielä eri tavoin kuin vanhempien lasten. Johtopäätökseksi tästä voi vetää sen, että tuokion toiminnallisuus toimi hyvin ja lapset olivat siinä innokkaasti mukana. Ryhmäjakoa tulisi miettiä tarkemmin ennen tuokiota, jotta jokainen lapsi saisi parhaat mahdollisuudet sadun kulkuun osallistumiselle tuokion aikana. Ikätaso sekä suomen kielen taso olisi hyvä ottaa huomioon tarkemmin jakoa tehdessä.

Pienryhmän tarkoitus on antaa lapsille paremmat mahdollisuudet keskittyä ja toimia aktiivisina osallistujina. Lapsi on helpompi huomioida yksilönä ja keskittyä jokaiseen lapseen rauhassa sekä antaa lapselle aikaa miettiä. (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 82 ja 92 ; Mikkola & Nivalainen 2009, 31-34.) Toimintamuodoltaan pienryhmässä luettu tarina osoittautui onnistuneeksi ja tutut tilat loivat rauhallisen ympäristön. Tuttu tila antoi lapsille aikaa keskittyä käsilla olevaan tarinaan. Pienryhmässä muiden lasten läsnäolo tuki tuokiota eikä vienyt lasten huomiota pois sadusta. Minun oli helppo ohjata ryhmää, muistaa nimet ja antaa jokaiselle tasapuolisesti vuoroja. Haastatteluiden ja havainnointien perusteella lapset keskittyivät hyvin ja tuokioissa korostui rauhallisuus, keskittyminen ja kiinnostuminen. Pienen ryhmäkoon ansiosta jokainen pääsi useaan otteeseen keskustelemaan ja tekemään valintoja sadun aikana. Pienryhmätuokiot olivat lapsille tuttuja tilanteita ja he tulivat tilanteeseen mielellään. Pienryhmä oli ehdottomasti oikea toimintatapa järjestää kuvin tuettua toiminnallista satutuokio.

Ääneen luetut sadut kehittävät lapsen itseilmaisua ja aktivoi lapsen ajattelua sekä tunteita. (Lukeminen valmentaa lasta koulutielle 2014; Puheen kehitystä voidaan tukea kotikonstein.

2013; Puheen kehitystä edistäviä tekijöitä 2006.) Minulle kaikkein yllättävin johtopäätelmä tutkimuksen aikana oli kuvin tuetun toiminnallisen sadun aikana esiinnoussut lasten tunneilmaisu. Sekä havainnointien että haastatteluiden aikana esiin nousi lasten tunteiden käsittely. Toki tämä elementti oli mukana sadussa alusta asti havainnollistamassa sadun kulkua, mutta tuokioita pitäessäni tunteiden käsittely nousi uuteen arvoon. Haastatteluissa kasvattajat näkivät tunteiden käsittelyn mahdollisena arjen tukemisen elementtinä. Havainnointien aikana taas huomasin, kuinka tärkeänä lapset pitivät tunteiden pohdiskelua ja sadun kissan tunteisiin eläytymistä. Nimenomaan lapsista noussut tärkeys tunteiden perinpohjaiseen käsittelyyn yllätti minut ja loi tuokioihin mielenkiintoisen kulun. Lapset miettivät Servaali-kissan tunnetiloja hyvin tarkkaan ja perustelivat halukkaasti valintansa. Erityisen kiinnostavaa oli lasten välinen keskustelu silloin, kun lapset olisivat tehneet keskenään erilaisia valintoja. Asiaa ei jätetty siihen vaan lapset hyvin nopeasti perustelivat, miksi olivat asiasta toista mieltä.

Tästä voisi tehdä sen johtopäätelmän, että ryhmän kasvattajien näkökulmasta tunnekäsittely oli mielenkiintoinen ja hyödynnettävä osa satua, joten sitä kannattaa sadussa korostaa. Lapset nostivat tunnekäsittelyn esille omista lähtökohdistaan ja pystyivät samaistumaan sadun päähenkilöön helposti. Lasten ehdoilla sadussa esiintyvällä tunnekäsittelyllä on mahdollista käsitellä lasten tunteita ja tunnetiloja.

10 Lopuksi

Loin opinnäytetyökseni toimivan kuvin tuetun toiminnallisen sadun, jonka toteutin neljälle eri lapsiryhmälle onnistuneesti. Opinnäytetyöni tuki päiväkodin arkea hyvin, sillä sen menetelmät olivat päiväkodin toimintaidean mukaisia ja sain toiminnan sovitettua sujuvasti päiväkodin arkeen. Koska päiväkodissa käytettiin paljon kommunikointikuvia arjen tukena ja ryhmässä oli paljon maahanmuuttajataustaisia lapsia, opinnäytetyöni aihe tuki ryhmän päivittäistä toimintaa. Työni tuki lasten kielellistä oppimista osana päiväkodin kokonaisuutta. Myös pienryhmätoiminta oli ryhmässä käytössä aktiivisena työmenetelmänä. Tuokioiden onnistumista auttoi mielestäni se, että olin suurelle osalle lapsista tuttu aikuinen. Koska olin ryhmän kasvattajille tuttu, niin ryhmän luottamus oli minulla jo ennen tuokioita. Tuokiot olivat mukavia, rauhallisia ja lapset lähtivät niihin innokkaasti mukaan. Koin, että kokemus oli kaikille opettavainen, kiinnostava ja hyödyllinen kokemus. Lisäksi lapset kiinnostuivat sadusta niin, että tuokion aikana heidän mielenkiintonsa pysyi tuokiossa. Lapset innostuivat koskettamaan ja siirtelemään kuvia sekä kysymään niistä lisää.

Ryhmän aikuiset hyötyivät kuvin tuetusta toiminnallisesta sadusta, sillä se tuki osaltaan lasten kielellistä kehitystä. Jätin sadun ja satuun kuuluvat kuvat ohjeineen päiväkotiin ja tuokioita pitäessäni ryhmän kasvattajat näkivät työmenetelmän käytännössä. He saivat opastuksen menetelmän käyttöön ja voivat halutessaan pitää tuokioita itsekin. Lapset hyötyivät tuokiosta

yksilöllisenä aikana ja pienryhmätuokiossa, jossa he pääsivät itse osallistumaan toimintaan. Tuokion aikana he pääsivät myös rauhassa käyttämään kielellisiä taitojaan. Minä itse sain opinnäytetyöni toteuttamisen aikana tukea ammatilliseen kasvuuni. Koska minulla on taito piirtää ja haluan käyttää sitä hyödykseni tulevassa työssäni, sain opinnäytetyöni kautta kokemusta taitojeni tueksi. Myös ohjauskokemukseni sekä havainnointitaitoni kehittyivät opinnäytetyötä tehdessäni.

Parantamisen varaa olisi mielestäni kuvin tuetun toiminnallisen sadun sopivuudessa koko ryhmälle. Näin jälkikäteen ajateltuna ajatus tuntuu selvältä, että lapsia tulisi jakaa enemmän taitojensa mukaan. Ideana oli kuitenkin pyrkiä kehittämään menetelmä, jossa kaikki lapset voisivat olla mukana. Tavallaan tämä idea onnistuikin, sillä lapset pysyivät sadussa mukana ja valinnoillaan osoittivat olevansa sadun tapahtumissa kiinni. Oikeastaan ajatus sadun ymmärtämisestä siis toteutui tutkimukseni aikana. Lisää toiminnallisuutta saisi kuitenkin mukaan jakamalla ryhmät harkitummin lasten taitojen ja ikätason mukaisesti. Näin jokainen pääsisi vahvistamaan kielitaitoaan aktiivisemmin, eikä sadun anti jäisi ainoastaan ymmärtämisen tasolle.

Sain vastaukset opinnäytetyöni tutkimuskysymyksiin mielestäni hyvin. Haastattelut ja havainnoinnit tukivat hyvin opinnäytetyöni arviointia ja niitä työstämällä sain tietoa ja vastauksia asettamiini tutkimuskysymyksiin. Teoria tuki tutkimuskysymyksiäni hyvin. Haastattelukysymykset olisin voinut asettaa paremmin, jotta olisin saanut tarkempaa tietoa. Tämä havainnollistui itselleni oikeastaan vasta haastattelutilanteessa, enkä lähtenyt muuttamaan kysymyksiä seuraavaan haastatteluun, sillä halusin vertailla haastatteluja keskenään.

Opinnäytetyöni luotettavuuteen on varmasi vaikuttanut eniten se, että tein opinnäytetyöni yksin. Aihe oli laaja ja työtä paljon. Koin opinnäytetyöni aikana, että omien ajatusten kanssa painiminen oli suurin haasteeni. Oma arviointi oli myös pidettävä mahdollisimman neutraalina koko tutkimuksen ajan. Havainnointien ja haastatteluiden arvioinnissa haasteellista oli jättää toinen taka-alalle ja arvioida käsillä olevaa osuutta yksinään. Koska minulla ei ollut mahdollisuutta käyttää toista havainnoijaa opinnäytetyössäni aikataulujen sekä salassapitovelvollisuuden takia, kävin yksin havainnointi- ja haastattelumateriaalit läpi. Luotettavuuden varmistamiseksi tein tämän kahteen otteeseen pitäen välillä taukoa materiaalin läpikäymisen välillä.

Luotettavuuteen vaikutti myös haastatteluiden laatu. Päiväkodin kiireellisen aikataulun vuoksi sain yhden haastattelun nauhalle, toisesta tein muistiinpanoja ja kolmas minulle lähetettiin jälkikäteen sähköpostilla. Koin, että materiaalin erilaisuuden vuoksi haastatteluita oli vaikea verrata. Pohdin myös, että paremmalla valmistautumisella ja haastatteluiden tärkeyden korostamisella, olisin voinut saada erilaisen tuloksen. En riittävästi painottanut kasvattajille haastattelun tärkeyttä. En itsekään nähnyt sen tärkeyttä, ennen kuin lähdin käsittelemään aineistoa.

Ryhmä, jossa työskentelin, oli minulle ennestään tuttu. Tämä loi luottamusta välillemme, sillä aikuiset tiesivät kuka olen ja miten toimin. Suurin osa lapsista tunsi minut ja oli oppinut luottamaan minuun. Koin tämän seikan edulliseksi minulle. Tuttu ryhmä lievensi myös omaa jännitystäni ja antoi minulle paremmat valmiudet toimia luonnollisesti. Tiesin myös lasten nimiä etukäteen, jolloin minun oli helppo kutsua lapsia nimellä tuokioiden aikana. Tutun ympäristön ansiosta minun oli helppo suunnitella toimintani tilaan ja ottaa etukäteen huomioon kyseisen tilat edut ja heikkoudet. Tutun ryhmän kanssa nautin toiminnasta, tunsin itseni tervetulleeksi ja odotetuksi sekä pystyin huomioimaan lasten yksilöllisyyden esimerkiksi paikkavalinnoilla. Tuokioiden aikana huomasin kuitenkin, että lapsilla oli minulle valtavasti asiaa. He olisivat kertoneet minulle kaiken, mitä on tapahtunut viime näkemisemme jälkeen. Minun oli jonkin verran rajoitettava keskustelua, sillä tutkimus oli tarkoitus tehdä kuvin tuetusta toiminnallisesta sadusta. Lähinnä ylimääräinen keskustelu sijoittuikin ennen satutuokioita ja satutuokioiden jälkeen. Haastatteluiden materiaalin käsittelemisen aikana jäin miettimään kasvattajien vastauksia ja pohdin, millä tavoin haastatteluun vaikutti se, että haastateltavat tunsivat minut. Sain erinomaista palautetta ja kehittämisideoita, mutta mietin, olisinko saanut tiukemmat vastaukset, jos he eivät olisi tunteneet minua ennestään.

Opinnäytetyötä tehdessäni olen kokenut tutkimuksen luotettavuuden suurimmaksi haasteeksi juuri sen takia, että teen laadullista tutkimusta yksin. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta kritisoidaan paljon, koska sille ei ole selviä mittaustuloksia. Määrällisestä tutkimuksesta poiketen laadullisen tutkimuksen tarkoitus ei kuitenkaan ole tuottaa yleispätevää ja täsmällistä tietoa, joka olisi suoraan numeraalisesti mitattavissa. Opinnäytetyöni on tehty yhdessä päiväkotiryhmässä ja kertoo sen, miten opinnäytetyöni soveltuu kyseisen ryhmän käyttöön ja tarpeisiin. Tutkimuksesta olisi tullut ilman muuta erilainen, jos olisi tehnyt sen toverin kanssa. Olen pyrkinyt kuitenkin tasapuoliseen ja neutraaliin sekä realistiseen arviointiin, toimien hyvien tutkimussääntöjen mukaisesti.

Lähteet

Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Heikka, J., Hujala, E. & Turja, L. 2009. Arvioinnista opiksi. Havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Vantaa: Printel.

Hakamo M-L. 2011. Puhekuplia. Lapsen puheen ja kielellisen tietoisuuden kehittäminen. Helsinki: Lasten keskus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Karasma, K. 2012. Suomi toisena kielenä. Opetustieteen perusteet. Helsinki: Finn Lectura.

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Mikkola, P. & Nivalainen, K. 2009. Lapselle hyvä päivä tänään. Näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. Saarijärvi: Pedatieto.

Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.

Nurmilaakso, M. & Välimäki, A. 2011. Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Unigrafia Oy – Yliopistopaino.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2011. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Hansaprint Oy.

Vilkka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Sähköiset lähteet

Aaltonen, R., Lehtinen, S., Leppänen, K., Peltonen, T., Tarvo, M., Tuunainen, P. & Viherä-Toivonen, A. 2008. Havainnointi ja pedagoginen tuki 3-5 –vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa. Lasten päivähoito oppaita ja työkirjoja 2008:3. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Viitattu 15.4.2015. http://www.socca.fi/files/486/Havainnointi_pedagoginen_tuki_varhaiskasvatuksessa_2008.pdf

Ensimmäisten kuvien valinta. 2013. Papunet. Viitattu 12.6.2014. http://papunet.net/tietoa/ensimm%C3%A4isten-kuvien-valinta

Ilmaiset kuvapankit ja työkalut. 2013. Papunet. Viitattu 12.6.2014. http://papunet.net/tietoa/ilmaiset-kuvapankit-ja-tyokalut

Keskeisiä maahanmuuttoon liittyviä termejä. 2015. Maahanmuuttovirasto. Viitattu 3.9.2014. http://www.migri.fi/medialle/sanasto

Kommunikaation tukimenetelmät. 2012. Kuuloavain. Viitattu 10.6.2014. http://www.kuuloavain.fi/kommunikaation-tukimenetelm%C3%A4t

Kommunikointikeinot. 2013. Papunet. Viitattu 13.6.2014. http://papunet.net/tietoa/kommunikointikeinot

Kuvilla kommunikointi. 2013. Papunet. Viitattu 12.6.2014. http://papunet.net/tietoa/kuvilla-kommunikointi

Lapsen puhehäiriö – puheen ja kielen kehittäminen. 2012. Terveyskirjasto. Viitattu 12.6.2014.

http://www.terveyskirjasto.fi/kotisivut/tk.koti?p_artikkeli=dlk01045

Lukeminen valmentaa lasta koulutielle. 2014. Vaukirja. Viitattu 16.6.2014. http://www.vaukirja.fi/Lapset-ja-lukeminen/Hvorfor-lese-med-barnet/Lukeminen-valmentaa-lasta-koulutielle/

Monikulttuurinen varhaiskasvatus. 2015. Moniku-opas 2015. Hyvinkään varhaiskasvatuspalvelut. Viitattu 6.5.2015. http://www.hyvinkaa.fi/globalassets/kasvatus-ja-koulutus/varhaiskasvatus/liitteet/moniku-opas-2015.pdf

Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden opetus. 2014. Opetushallitus. Viitattu 3.9.2014. http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/kieli-_ja_kulttuuriryhmat/maahanmuuttajataustaiset_oppilaat

Nopea piirroskuvakommunikointi. 2012. Papunet. Viitattu 12.6.2014. http://papunet.net/tietoa/nopea-piirroskuvakommunikointi

Puheen kehitystä edistäviä tekijöitä. 2006. Nettineuvo. Viitattu 16.6.2014. http://www.nettineuvo.fi/index.asp

Puheen kehitystä voidaan tukea kotikonstein. 2013. VKTT Ry. Viitattu 16.6.2014. http://tukilinja.fi/index.php?option=com_content&task=view&id=60

Syvähaastattelu. 2013. Tilastokeskus. Viitattu 15.4.2015. http://www.stat.fi/virsta/tkeruu/04/04/

Teemahaastattelu. 2013. Tilastokeskus. Viitattu 15.4.2015. http://www.stat.fi/virsta/tkeruu/04/03/

Vienola, V. 2005. Videoiden käyttö tutkimuksen apuvälineenä. Viitattu 1.4.2015. http://sokl.uef.fi/verkkojulkaisut/tutkivaope/vienola.htm

Yliannakou, V. 2012. Kuvat kommunikoinnissa. Viitattu 10.6.2014. http://whm02.louhi.net/~satakiel/wp-content/uploads/2013/04/Kuvat-kommunikoinnissa-Virpi-Yiannakou.pdf

Julkaisemattomat lähteet

Paavolan päiväkodin toimintasuunnitelma 2013-2014. Paavolan päiväkoti.

Liitteet

Liite 1 Arviointikysymykset havainnointiin 43
Liite 2 Lapsille esitetyt kysymykset 44
Liite 3 Haastattelukysymykset 45
Liite 4 Tutkimuslupapäätös 46
Liite 5 Haastattelun teemoittelu 47
Liite 6 Havainnoinnin teemoittelu 48
Liite 7 Haastattelun ja havainnoinnin yhdistetyt teemat 52
Liite 8 Kuvin tuetun toiminnallisen sadun kuvat 54
Liite 9 Ohjeet kuvin tuetun toiminnallisen sadun käyttöön 55
Liite 10 Sadun ensimmäinen osa: Pieni Servaali kissa ystävää etsimässä 59
Liite 11 Sadun toinen osa 1/3 Kaunis Kettu 61
Liite 12 Sadun toinen osa 2/3 Vanha Mäyrä 62
Liite 13 Sadun toinen osa 3/3 Viisas Pöllö 63
Liite 14 Sadun loppu 1/2 Kaupunkikoti 64
Liite 15 Sadun loppu 2/2 Metsäkoti 65

Liite 1 Arviointikysymykset havainnointiin

1. Tutkimuskysymys: Onko kuvin tuettu toiminnallinen satu tukenut suomen kielen kehitystä ja ymmärtävätkö lapset sadun?

   - Miten lapset käyttävät suomen kieltä tuokion aikana tuokioon liittyen?
   - Tarkennetaanko lasten kanssa sanoja, joita he eivät ymmärrä tai kysyvätkö lapset sanojen merkitystä?
   - Käyttävätkö lapset sadun sanastoa puheessaan?
   - Keskittyvätkö lapset satuun: kuuntelee, seuraa ohjeita, keskittyy ja antaa muiden keskittyä?

2. Tutkimuskysymys: Miten kuvin tuettu toiminnallinen satu tukee päiväkodin toimintaa

   (tähän tutkimuskysymykseen vastaan haastatteluiden perusteella sekä vertaamalla satua päiväkodin S2-aineistoon)

3. Tutkimuskysymys: Miten lapset kiinnostuvat kuvin tuetusta toiminnallisesta sadusta?

   - Koskevatko lapset sadun kuviin?
   - Käyttävätkö lapset kuvia apuna kommunikoinnissa?
   - Seuraavatko lapset sadun kulkua?
   - Kuuntelevatko lapset satua?
   - Osallistuvatko lapset päätöksiin sadun kulusta?
   - Kysyvätkö tai kommentoivatko lapset satua?
   - Millainen on lasten kehonkieli, ilmeet ja eleet sadun aikana?

Liite 2 Lapsille esitetyt kysymykset

1. Missä oli Hiekka –kissan koti?
2. Kenet Hiekka –kissa tapasi metsässä? (Kuka on Hiekka-kissan ystävä)
3. Kenen luokse Hiekka –kissa jäi asumaan?

4. Mikä oli kaikkein kivointa sadussa/mikä oli kaikkein kivoin kuva?

Liite 3 Haastattelukysymykset

1. Tutkimuskysymys: Miten kuvin tuettu toiminnallinen satu tukee kielellistä kehitystä?

   - Onko sadun aihepiiri lapsille tuttua?
   - Miten lapset käyttivät suomen kieltä taitoihinsa nähden?
   - Miten lapset keskittyivät satuun?
   - Miten kuvin tuettu toiminnallinen satu -tuokio tukee lasten kielellistä kehitystä?

2. Miten satu tukee päiväkodin toimintaa, kielellistä kehitystä ja S2-opetusta?

   - Millä tavoin kuvin tuetun toiminnallisen sadun voi nähdä tukevan päiväkodin toimintaa? Vai tukeeko se?
   - Millä tavoin kuvin tuettu toiminnallinen satu tukee kielellistä kehitystä?
   - Millä tavoin kuvin tuettu toiminnallinen satu tukee S2-toimintaa?
   - Miten satua voisi mielestänne hyödyntää päiväkodin arjessa?

3. Miten lapset kiinnostuivat kuvin tuetusta toiminnallisesta sadusta ja miten he osallistuvat sadun toimintaan?

   - Miten lapset mielestänne osallistuivat tuokioon?
   - Millainen tunnelma tuokion aikana vallitsi?

Liite 4 Tutkimuslupapäätös

HYVINKÄÄN KAUPUNKI
Sivistystoimi

Varhaiskasvatuksen johtajan päätös § 147 10.10.2014

TUTKIMUSLUPA / EMMA LAINE

(Valmistelija: toimistosihteeri Rautiainen Riitta, p. 019 459 4957)

Emma Laine on sosionomiopiskelija Laurea-ammattikorkeakoulusta. Hän hakee opinnäytetyöhön liittyvää tutkimuslupaa aiheena "Kuvin tuettu toiminnallinen satu kielellisen kehityksen tukena". Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvin tuotetun sadun menetelmän kehittämin, joka tukee maahanmuuttajataustaisten lasten kielellistä kehitystä.

Tutkimustapa on laadullinen tutkimus, johon liittyy havainnointi ja haastattelut. Tutkimus toteutetaan Paavolan päiväkodin Haitulat lapsiryhmässä. Arvioitu opinnäytetyön aikataulu on kesä 2014 – kesä 2015.

Päätös Myönnän Emma Laineelle anomuksen mukaisen tutkimusluvan Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatuksen Paavolan päivähoitoon. Ehtona on, ettei tutkimuksessa käytetä lapsiin, lasten vanhempiin tai varhaiskasvatuksen henkilökuntaan liittyviä henkilökohtaisia tietoja ja että tutkimukseen osallistuvien lasten vanhemmilta ja henkilökunnalta on saatu kirjallinen lupa osallistua tutkimukseen.

Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatuksesta yhteyshenkilönä on Paavolan päivähoidon päiväkodin johtaja Soili Kohtamäki.

Emma Laine sitoutuu noudattamaan voimassaolevia tutkimusaineiston säilyttämiseen ja tietosuojalainsäädäntöön liittyviä ohjeita.

Valmis kirja/raportti tulee toimittaa Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatukseen kirjallisessa muodossa nidottuna.

varhaiskasvatuksen johtaja Hilkka Toiviainen

Liitteet tutkimuslupa-anomus
tutkimussuunnitelma (liitteenä kysymykset)
kirjalliset suostumukset (liitetään myöhemmin)

Tiedoksi Emma Laine
Soili Kohtamäki
opela

Liite 5 Haastattelun teemoittelu

Haastatteluista poimitut ilmaisut	Pelkistetty ilmaus	Teema
- Lapset pysyivät erinomaisesti mukana taitoihinsa nähden. - Lapset olivat mukana hyvin ja olivat innoissaan tarinasta. - Yksi lapsitipahti kärryiltä sadun aikana - "...et tavallaan niin kauan kaikki meni hyvin, kun hän vain kuunteli satua ja piti siihen keskittyä. Satu loppu ja sit oliki jo eri tekeminen. Hän ei sit ymmärtänykkään mistä oli kysymys..." - Muutama puhui hyvin vähän vaikka olisi	Mukana pysyminen	Ymmärtäminen
- Aihepiiri oli lapsille tuttua. - "Ystävyys ja kaveruus teemoista puhutaan aika paljon päiväkodin arjessa" -"...Xxxxxx-lapsi tiesi heti sen olevan kerrostalo, koska näitähän me käydään S2:ssa."	Tutut aiheet	S2-lasten suomenkielen tukeminen
-Lapset tiesivät paljon sanoja -Käyttivät Suomen kieltä hyvin taitoihinsa nähden. -"Xxxxxx-lapsi pääsi käyttämään taitojaan erittäin paljon." -"Xxxxx-Lapsi oli hyvin hiljainen." -Suuri osa lapsista pääsi käyttämään suomenkieltä paljon tuokion aikana.	Puhe	
- Ymmärrystä voisi lisätä pelkistetty versio niille, joilla on selkeästi heikompi kielitaito. - Satu-tuokion aikana voisi korostaa vielä tiettyjä asioista aina satua lukiessa, esim. värit ."Siinä saa myös sitä sanastoa, jos käyttää niinku S2:ssa, mut jos ottaa koko ryhmän kanssa niin siinä saa myös näitä tunnetiloja peilattuu tosi hyvin."	Muunneltavuus ja Elementit sadun tukemiseen	Arjessa hyödyntäminen

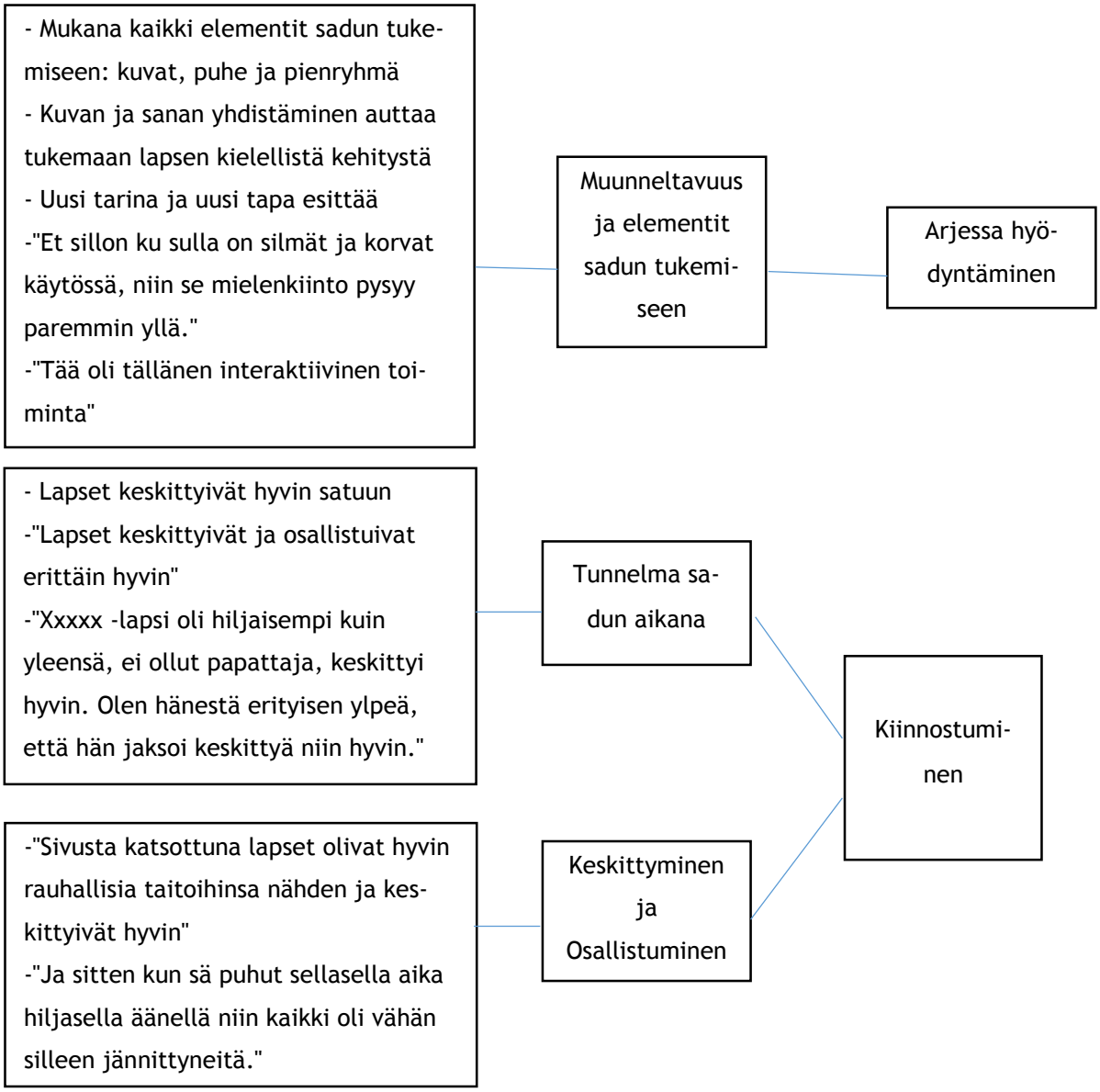

Liite 6 Havainnoinnin teemoittelu

Havainnot	Pelkistetty ilmaus	Teema

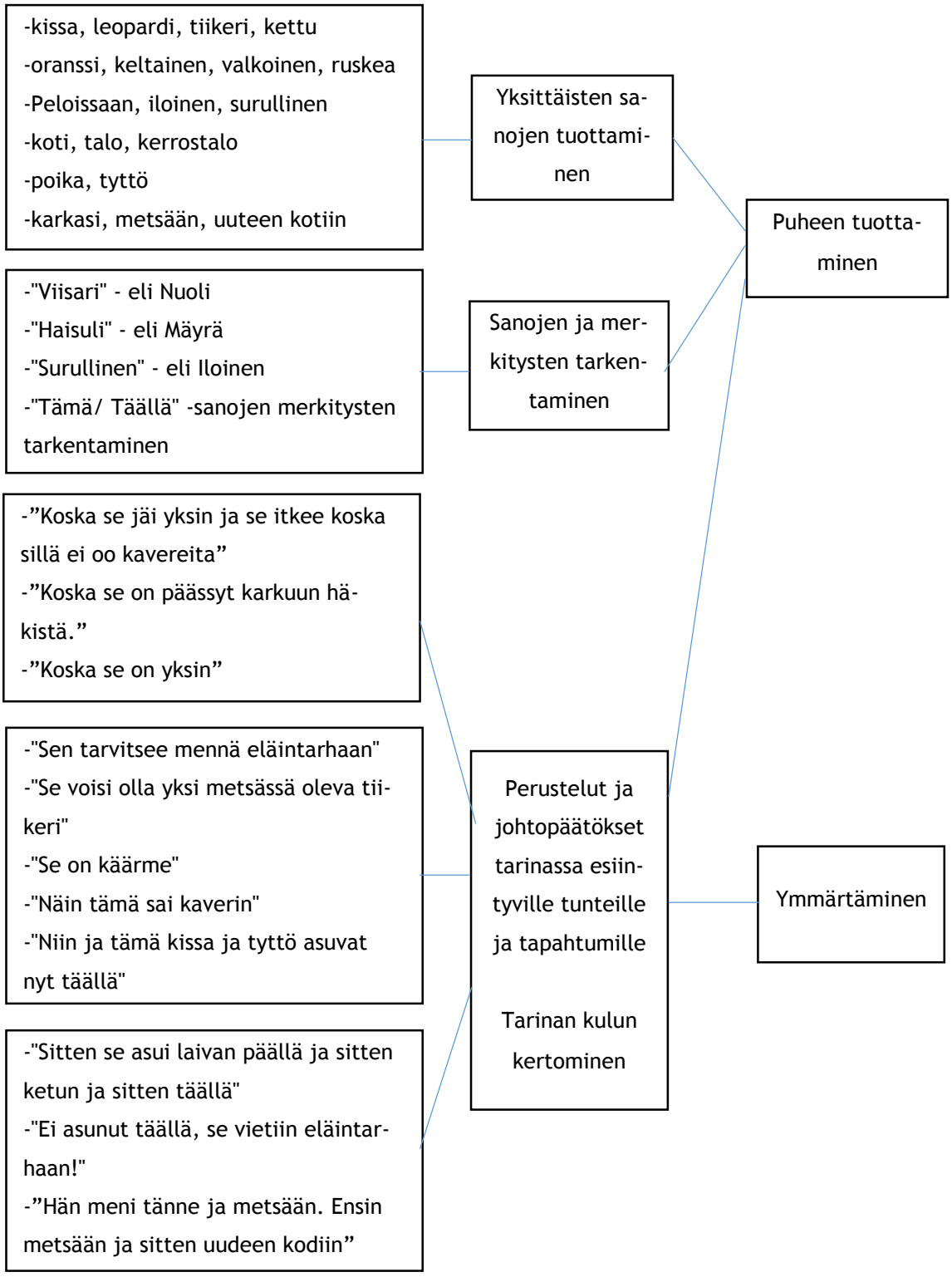
-kissa, leopardi, tiikeri, kettu
-oranssi, keltainen, valkoinen, ruskea
-Peloissaan, iloinen, surullinen
-koti, talo, kerrostalo
-poika, tyttö
-karkasi, metsään, uuteen kotiin
Yksittäisten sanojen tuottaminen
-"Viisari" - eli Nuoli
-"Haisuli" - eli Mäyrä
-"Surullinen" - eli Iloinen
-"Tämä/ Täällä" -sanojen merkitysten tarkentaminen
Sanojen ja merkitysten tarkentaminen
Puheen tuottaminen
-”Koska se jäi yksin ja se itkee koska sillä ei oo kavereita”
-”Koska se on päässyt karkuun häkistä.”
-”Koska se on yksin”
-"Sen tarvitsee mennä eläintarhaan"
-"Se voisi olla yksi metsässä oleva tiikeri"
-"Se on käärme"
-"Näin tämä sai kaverin"
-"Niin ja tämä kissa ja tyttö asuvat nyt täällä"
-"Sitten se asui laivan päällä ja sitten ketun ja sitten täällä"
-"Ei asunut täällä, se vietiin eläintarhaan!"
-”Hän meni tänne ja metsään. Ensin metsään ja sitten uudeen kodiin”
Perustelut ja johtopäätökset tarinassa esiintyville tunteille ja tapahtumille
Tarinan kulun kertominen
Ymmärtäminen

Havainnot	Pelkistetty ilmaus	Teema
-Kolme lasta ei ymmärtänyt kysymystä: "Mikä oli kivointa sadussa?" -Kaksi lasta vastasi sadun aikana epäloogisesti tunnekysymyksiin	Ymmärtämättömyys Epäloogisuus	Ymmärtäminen
"Peloissaan" ”Iloinen” ”Surullinen”	Tunnesanat	Tunneilmaisu
”Minusta hän voi olla iloinen” ”Oikeesti, meiän kissa ei oo surullinen meiän kotona”	Valinnoista nousseetmielipiteet	Tunneilmaisu
-nauru -hiljaisuus -’jähmettyminen’ -Huudahdukset: ooh, o-ou, tiikeri! -innokas ylösnouseminen -innokas/nopea kuvien osoittaminen -rauhallisuus -vakavuus -hymy -Surullinen ilme ja käsien kietominen ympärille sanan "Peloissaan" yhteydessä	Kehonkieli, ilmeet ja eleet	Tunneilmaisu Kiinnostuminen
-katse minussa -katse kuvissa -hiljaisuus -ei toisten häirintää -puhe pysyy sadussa/sadun aiheissa	Keskittyminen	Kiinnostuminen

Havainnot	Pelkistetty ilmaus	Teema
-johtopäätösten tekeminen -nopeat vastaukset -harkitut vastaukset -Toisen lapsen valinnoista keskustele-minen	Reagointi	Kiinnostuminen
-Lapset tekivät nopeita ja harkittuja valintoja -Kaikkiin esittämiini kysymyksiin vas-tattiin hyvin nopeasti -Lapset kuuntelivat toisten valintoja	Osallistuminen	

Liite 7 Haastattelun ja havainnoinnin yhdistetyt teemat

Haastetteluista ja havainnoinneista tehtyjen teemojen sisällöt	Haastatteluista ja havainnoinneista tehdyt teemat	Yhteinen teema
-Ymmärtämättömyys ja epäloogisuus -Perustelut ja johtopäätökset -Tarinan kulun kertominen	Ymmärtäminen (havainnointi)	Ymmärtäminen
-Mukana pysyminen (ymmärtäminen, ymmärtämättömyys, epäloogisuus) -Tutut aiheet tukevat ymmärtämistä	Ymmärtäminen (haastattelu)	
-Yksittäisten sanojen tuottaminen -Sanojen ja merkitysten tarkentaminen -Perustelut ja johtopäätökset -Tarinan kulun kertominen	Puheen tuottaminen (Havainnointi)	Kielen kehityksen tukeminen
-Tutut aiheet tukevat ymmärtämistä ja luovat tuttuja tilanteita eri yhteydessä -Puhe -Tuokion muunneltavuus ja Elementit sadun tukemiseen	S2-lasten suomenkielenkehityksen tukeminen (haastattelu)	

Haastetteluista ja havainnoinneista tehtyjen teemojen sisällöt	Haastatteluista ja havainnoinneista tehdyt teemat	Yhteinen teema
-Tunnesanat -Valinnoista nousseet keskustelut -Kehonkieli, ilmeet ja eleet	Tunneilmaisu (havainnointi)	Kuvin tuettu toiminnallinen satu arjen tukena
-Muunneltavuus -Elementit sadun tukemiseen	Arjessa hyödyntäminen (haastattelu)	
-Kehonkieli, ilmeet ja eleet -Keskittyminen -Reagointi -Osallistuminen	Kiinnostuminen (havainnointi)	Kuvin tuetusta toiminnallisesta sadusta kiinnostuminen
-Tunnelma sadun aikana -Keskittyminen -Osallistuminen	Kiinnostuminen (haastattelu)	

Liite 8 Kuvin tuetun toiminnallisen sadun kuvat

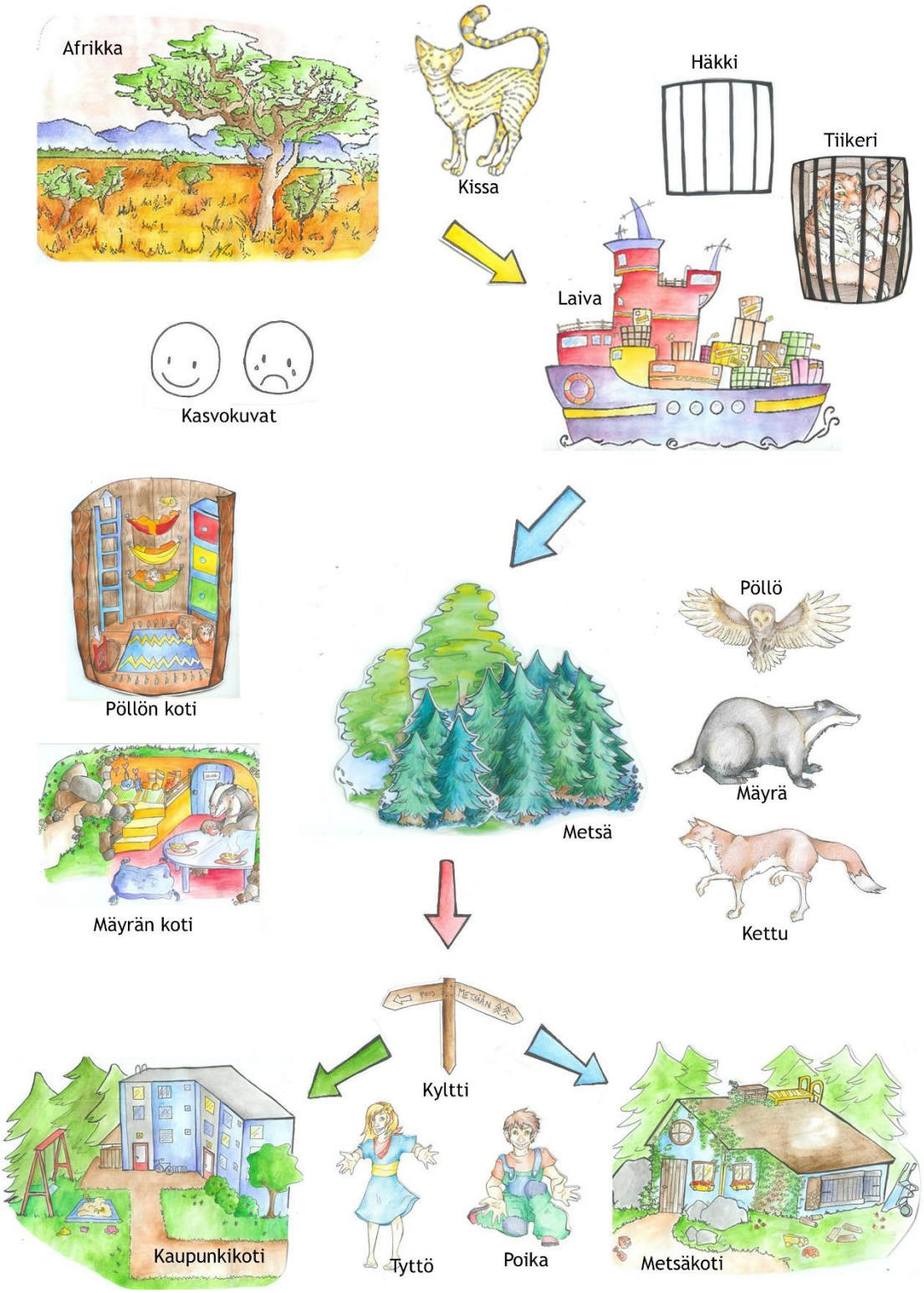

Liite 9 Ohjeet kuvin tuetun toiminnallisen sadun käyttöön

Kuvin tuettu toiminnallinen satu on perinteisen sadun modernisoitu versio. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että ääneen luetun tai ääneen kerrotun sadun tueksi on valmistettu satua elävöittävät ja havainnollistavat kuvat. Kuvat ovat irrallaan toisistaan ja ne tulisi sijoittaa sadun juonen mukaiseen järjestykseen. Kuvin tuettu toiminnallinen satu on kehitetty kielenkehityksen tukemiseen, joten satu sopii hyvin erikielitaustaisille lapsille. Satua voi kuitenkin lukea ihan kaikille lapsille ja jokainen saa varmasti paljon irti kuvin tuetusta toiminnallisesta sadusta. Kuvien tarkoitus on tukea valmista tekstiä ja sadun kulkua niin, että jokainen lapsi pääsee kielellisistä taidoistaan riippumatta mukaan sadun tapahtumiin. Tavoitteena on, että jokainen lapsi pääsee tekemään päätöksiä sekä päätelmiä sadun kulusta. Sadun tukeminen tapahtuu valmiiden kuvien avulla sekä osallistamalla lapset keskustelemaan sadusta.

Kuvin tuettua toiminnallista satua on tarkoitus lukea pienryhmissä ja se on suunniteltu 3-5 vuotiaiden lasten käyttöön. Sadun aikana lapset on tarkoitus innostaa osallistumaan sadun kulkuun ja päätöksen tekoon. Lapset voivat keskeyttää sadun, kysyä siitä ja tarkoitus onkin pohtia juonen käänteitä sekä päähenkilön tunnetiloja sadun aikana. Sadun voi lukea valmiiksi kirjoitettuna tekstinä ja pysähtyä aina merkittyihin kohtiin, pohtimaan valmiiksi asetettuja kysymyksiä lasten kanssa. Sadun voi myös kertoa omin sanoin, pysähtyen aina, kun siltä tuntuu, pohtimaan sadun tapahtumia ja päähenkilön tunnetiloja. Kuvin tuettu toiminnallinen satu on suunniteltu luovaan ja soveltavaan käyttöön, ohjeet ovat suuntaa antavia ja käytön aloituksen tukena. Kaikki tarinan kuvat on laminoitu, jotta ne kestävät käsittelyä tai kiinnitystä ja ne on tarkoitettu myös lasten kosketukseen.

Kuvin tuetun toiminnallisen sadun sisältämä materiaali:

- Ohjeet
- Valmis satu, joka sisältää kolme osaa.
- Kuvat joihin sisältyvät:

Taustakuvat:	Afrikka-maisema, laiva, metsä (x4), Pöllön koti, Mäyrän koti, Kaupunkikoti ja metsäkoti
Hahmo kuvat:	Servaali-kissa, Tiikeri, Pöllö, Kettu, Mäyrä, Poika, Tyttö
Muut:	Häkki, Kyltti, Nuolia (x8), iloiset kasvot ja surulliset kasvot

Alkuasetelma:

Aseta taustakuvat juonen mukaiseen järjestykseen niin, että jokainen lapsi näkee kuvat ja pääsee koskemaan niihin. Kuvat voi järjestää esimerkiksi pöydälle, lattialle tai seinälle. Järjestys on 1. Afrikka, 2. Laiva, 3. Metsä. Näiden väliin asetetaan nuolet osoittamaan tarinan suuntaa. Kyltti asetetaan metsän jälkeen ja kylteistä asetetaan nuolet ohjaamaan kaupunkikotiin ja metsäkotiin. Kaupunkikoti ja metsäkoti voidaan asettaa paikoilleen kuva puoli alaspäin, jolloin ne eivät paljastu lapsille heti tarinan alussa. Kissa asetetaan Afrikka-maiseman päälle ja muut kuvat voi järjestää tarinan sivuun kuvapuoli alaspäin niin, että lukijan on helppo ottaa kuvat esille tarinan edetessä.

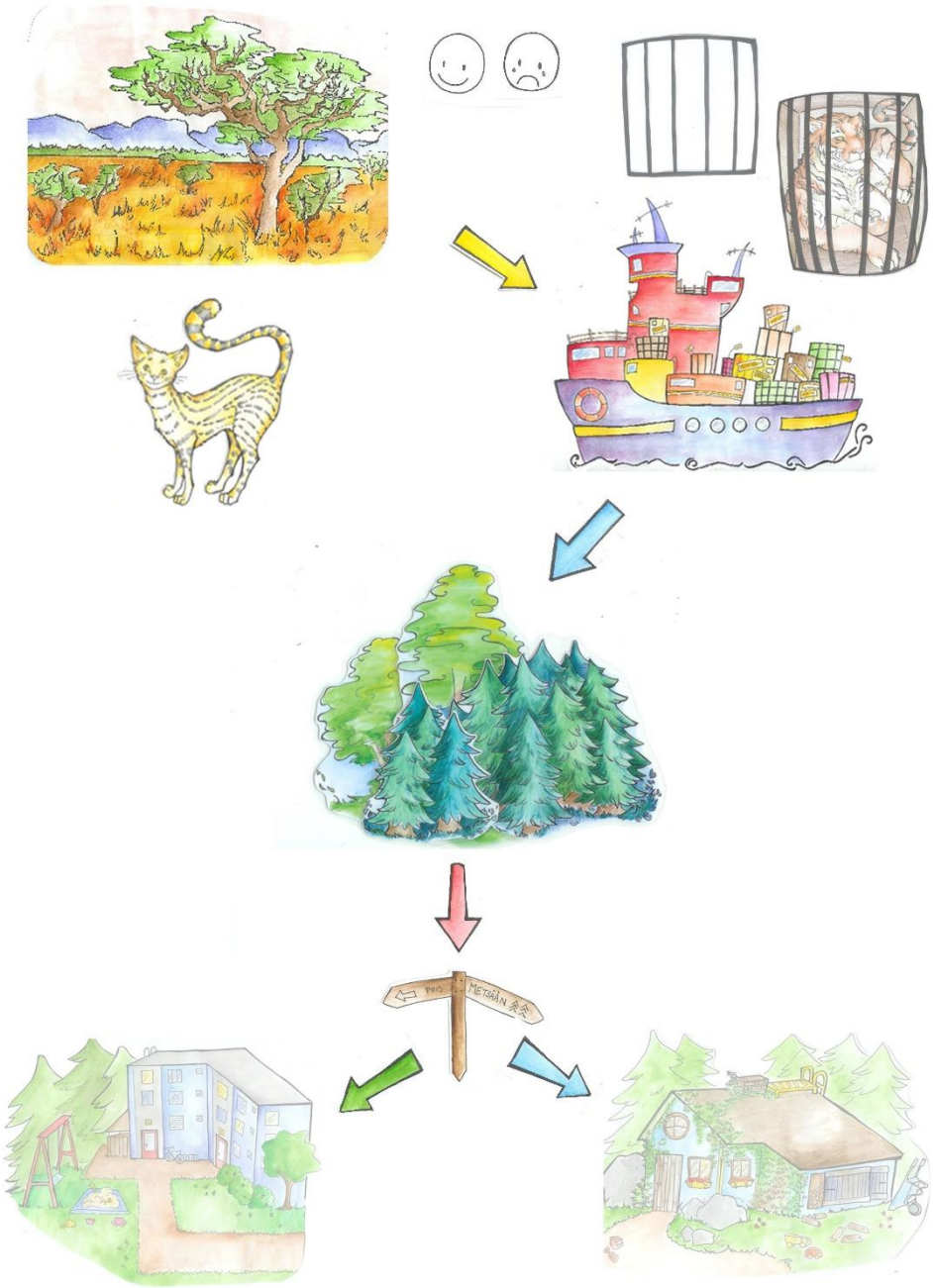

Tarinan vaiheet:

Tarinan 1. osa: Tähän osioon on olemassa yksi teksti, joka aloittaa aina tarinan.
Ensimmäinen osa aloittaa tarinan Afrikasta. Tähän osioon tarvitaan kuvat: kissa, häkki ja tiikeri sekä iloiset ja surulliset kasvot havainnollistamaan Servaali-kissan tunnetiloja. Ensimmäinen osa siirtää kissan metsään ja johdattelee toiseen osaan.

Tarinan 2. osa: Tähän osioon on valittavana kolme tekstiä: Viisas pöllö, Kaunis Kettu tai Vanha Mäyrä.
Lapset saavat valita Servaalille ystävän Pöllöstä, Ketusta tai Mäyrästä. Lasten valintojen mukaan otetaan kuvien eläin käyttöön. Pöllön tai Mäyrän mukaan tulee koti. Ketulla ei ole tarinassa kotia. Toisen osan aikana tarvitaan jälleen iloista ja surullista kasvokuvaa. Lukijan tulee valita oikea teksti osuus lasten valintojen mukaan. Toisen osuuden aikana Servaali löytää ystävän ja hänet johdatellaan suuntakyltin luokse.

Tarinan 3. osa: Tähän osioon on valittavana kaksi eri tekstiä: Metsäkoti tai kaupunkikoti.
Lapset saavat valita lähteekö Servaali syvemmälle metsään vai pois metsästä. Lukija valitsee jälleen oikean tekstikappaleen jatkaakseen tarinaa. Kolmannen osan aikana käännetään lasten valitsema koti kuvapuoli ylöspäin. Jäljelle jääneen kuvan voi poistaa sadusta. Kolmannen osan aikana tarvitaan tytön ja pojan kuvia sekä iloista ja surullista kasvokuvaa. Tarina loppuu siihen, että kissa löytää kodin itselleen.

Sadun lopussa on vielä juonta kertaavia kysymyksiä, jotka on tarkoitettu läpikäytäväksi sadun jälkeen.

Kuvin tuetun toiminnallisen sadun sovellettavuus:

Satu on tarkoitettu luovaan ja joustavaan käyttöön. Sovellettavuus sadussa on suuri. Lapsiryhmän mukaan satua onkin hyvä soveltaa lasten tietojen ja taitojen mukaisesti. Tarkoitus olisi, että kasvattaja voi käyttää satua haluamallaan tavalla ryhmän tarkoituksiin. Valmiiksi asetettu teksti ja tekstin kerrontaan lisätyt kysymykset on valmisteltu, jotta satua voi lukea suuremmin miettimättä tilanteessa kuin tilanteessa. Pienellä valmistautumisella satuun on mahdollisuus saada uusia ulottuvuuksia.

Esimerkiksi sadussa voi korostaa eri osa-alueita, kuten värejä, paikkoja, tunteita tai ystävyys/toveruus teemaa. Sadun voi pelkistää myös vielä yksinkertaisempaan muotoon, lasten iän ja kielitaidon mukaan. Mikäli lapset ovat kielellisesti taitavia, voi lapsia osallistaa toimintaan sadutuksen avulla. Lapset voivat esimerkiksi kertoa sadun 3. osan itse tai keksiä aivan

uudenlaisen lopun sadulle. Kuvien avulla lasten kanssa voi kertoa sadun myös kokonaan itse, mikäli ryhmä on taitava ja sadutus halutaan viedä pidemmälle.

Liite 10 Sadun ensimmäinen osa: Pieni Servaali kissa ystävää etsimässä

Eli kerran Afrikan suurilla ruohotasangoilla pieni Servaali kissa. Servaali-kissa oli hyvin hoikka, suurikorvainen ja pitkähäntäinen. Sen kullanvärisessä turkissa näkyi mustia pilkkuja ja sen keltaiset silmät olivat hyvin tarkat. Luonteeltaan Servaali-kissa oli iloinen ja utelias. Servaali-kissalla olikin tapana tehdä pitkiä retkiä ruohotasangoilla. Eräänä päivänä se lähti tutkimusretkelle aivan uuteen suuntaan ja lähestyi rohkeasti ihmisten asuttamaa kylää. Kun ihmiset näkivät Servaali-kissan yksinään harhailemassa, he huolestuivat ja ottivat kissan kiinni. Koska ihmiset eivät tienneet mistä Servaali-kissa oli tullut, he päättivät lähettää sen turvaan suureen eläintarhaan. Servaali-kissa kiidätettiin satamaan. Se lukittiin metalliseen häkkiin, joka kannettiin suuren laivan kannelle. Laivassa oli jo paljon muitakin häkkejä. Pieni Servaali katsoi viereisessä häkissä makaavaa suurta raidallista kissaa. Se pelästyi kun suuri kissa avasi valtavat silmänsä nähdäkseen pienen Servaalin.

Miltä Servaalista nyt tuntuu? (Lapset saavat valita ilmeen)
Kuka on tämä suuri kissa viereisessä häkissä?

”Älä minua pelkää”, suuri kissa hymyili.
”Kuka sinä olet?”, Servaali kysyi ihmeissään.
”Minä olen suuri Tiikeri, tulen Afrikan laajasta eläintarhasta. Kuka sinä olet?”
”Olen pieni Servaali kissa. Mihin me olemme menossa?”
”Me matkustamme uuteen eläintarhaan” Sen sanottuaan Tiikeri laski päänsä suurien käpäliensä väliin. Servaali siirtyi häkkinsä siihen reunaan, missä Tiikeri oli. Ne melkein koskettivat toisiaan ja pieni kissa nukahti Tiikerin viereen.

Servaali heräsi vasta, kun laiva oli pysähtynyt. Se näki, että suurin osa häkeistä oli viety jo pois laivasta. Tiikerin häkkiä oltiin juuri nostamassa paikoiltaan ja Servaali katsoi pelästyneenä Tiikerin perään.
”Mitä nyt tapahtuu, Tiikeri?” Servaali kysyi pelästyneenä.
”Älä pelkää. Sinut viedään mukavan eläintarhan aitaukseen”, Tiikeri hymyili Servaalille. Hetken kuluttua Servaalin häkin ovi avattiin, jotta se voitaisiin helpommin siirtää eteenpäin. Silloin pieni Servaali näki tilaisuutensa. Se hyppäsi ulos häkistä ja juoksi suoraan edessään näkyvään suureen metsään.

Entä nyt, miltä pienestä kissasta tuntuu?
Miksi Servaali on niin surullinen?

Servaali kulki metsässä, kun ilma vähitellen alkoi hämärtyä. Tarkkojen silmiensä ansiosta se näki hyvin pimeässä. Se näki paljon metsän erilaisia puita ja kasveja. Kaikki eteen tuleva näytti kummalliselta. Servaali-kissalla oli hyvin yksinäinen olo suuressa metsässä. Lopulta se

asettui väsyneenä makaamaan yhden puun alle ja kyynelet valuivat sen silmistä. Se ei kuitenkaan ehtinyt olla kauaa paikoillaan, kun se kuuli lähistöltä ääneen, joka puhutteli sitä.

Kenet Servaali tapaa? (Lapsi saa valita kuvista mäyrän, pöllön tai ketun)

Liite 11 Sadun toinen osa 1/3 Kaunis Kettu

”Hei”, kuului viekas ääni Servaali kissan edessä olevasta puskasta. Oksien välistä tuli esiin eläin, jonka turkki oli kokonaan oranssi. ”Sinä olet jokin erikoinen kissaeläin. Mistä tulet?” Oudolla eläimellä oli kapeat kasvot ja hyvin pitkä kuono. Sen jalat olivat pitkät ja sirot. Kävellessään eläin asetti jalkansa hyvin tarkasti peräkkäin. Pieni Servaali-kissa tarkasteli sitä hämmästyneenä. Eläimellä oli kaunis oranssi turkki ja paksu pörröinen häntä. Servaali ihastui heti tämän uuden eläimen karvapeitteeseen.
”Minä olen Servaali kissa Afrikan ruohotasangoilta. Kuka sinä olet? Sinulla on niin kaunis oranssi turkki, että ihailen sinua!”
”Minä olen suuren metsän Kaunis Kettu. Tule Sevaali niin kuljetaan yhdessä eteenpäin”.

Miltä Servaalista tuntuu nyt, kun se on löytänyt ystävän?

Servaali loikkasi innoissaan Ketun luokse ja ne kulkivat yhdessä pimeässä metsässä. Kettu ja kissa kävelivät rinnakkain läpi yön jutellen keskenään. Kettu halusi tietää Servaalista kaiken ja Servaali halusi tietää Ketusta kaiken. Kettu kertoi kaikenlaisia tarinoita Suuresta metsästä, jonka poluilla eläimet kulkivat eteenpäin. Ne kulkivat rinnakkain, kuin olisivat olleet pitkäaikaisia ystäviä. Ne nauroivat ja juttelivat. Välillä ne pyrähtivät juoksuun ja toisinaan Servaalista tuntui, kuin se olisi juossut Afrikan suurella ruohotasangolla. Aamun valjetessa Kettu kuitenkin sanoi sen, mitä Servaali oli pelännyt.
”Nyt meidän täytyy jälleen erota. Minua kutsuu oma elämäni ja sinun on etsittävä omasi. Tästä hetkestä asti me olemme ikuisesti ystäviä!”
”Kiitos Kaunis Kettu. Olen nauttinut seurastasi ja sinä olet mielessäni aina.” Ennen kuin ne erosivat toisistaan, Kettu näytti Servaalille polun, jota kissan täytyisi seurata.
”Kun kuljet tätä polkua eteenpäin tulet suureen risteykseen. Siellä sinun täytyy päättää jatkatko matkaasi syvemmälle metsään vai valitsetko tien joka vie sinut pois metsästä.”
Servaali kiitti Kettua ystävällisyydestä ja luottavaisin mielin se lähti kulkemaan polkua eteenpäin. Kettu itse loikkasi pois polulta ja hävisi metsän tiheikköön. Servaali katsoi Ketun perään ja oli onnellinen saatuaan hyvän ystävän metsästä. Servaali käveli eteenpäin, kunnes saapui Kauniin Ketun mainitsemaan risteykseen. Risteyksessä oli kyltti joka ohjasi Servaalia kääntymään joko:

SYVEMMÄLLE METSÄÄN
TAI
POIS METSÄSTÄ
(lapset saavat valita haluamansa reitin)

Liite 12 Sadun toinen osa 2/3 Vanha Mäyrä

”Hei, kuka sinä olet?”, kuului matala ääni aivan Servaali-kissan vierestä. Servaali hypähti säikähtäneenä pystyyn. Pelästynyt Servaali huomasi seisovansa vastatusten suuren mustan eläimen kanssa. Se ei ollut nähnyt sen kaltaista otusta koskaan aikaisemmin. Mustalla eläimellä oli suuret käpälät, pienet korvat ja lyhyt häntä. Sen paksun mustan turkin läpi kulki kaksi valkoista raitaa.
”Älä säikähdä, ystäväni. Minä olen suuren metsän Vanha Mäyrä. En halua sinulle pahaa”, Mäyrä puhui hitaasti.
”Minä olen pieni Servaali. Minä tulen lämpimästä Afrikasta, suurilta ruohotasangoilta”, Servaali vastasi Vanhalle Mäyrälle varovasti.
”Tule mukaani, niin voit kertoa minulle tarinasi.” Pieni Servaali-kissa hyppäsi Vanhan Mäyrän luokse kiitollisena siitä, että oli löytänyt itselleen seuraa. Hän lähti seuraamaan outoa eläintä suureen metsään.
Miltä Servaali-kissasta tuntuu nyt kun hän on löytänyt ystävän?
Minkälaisessa kodissa Mäyrä voisi asua? (valitaan lasten kanssa oikea koti mäyrälle)

Vanha Mäyrä ohjasi Servaalin omaan kotiinsa syvään mäyrän koloon. Vanhan Mäyrän lisäksi siellä asui hänen Vaimonsa. Mäyrän vaimo oli hyvin ystävällinen ja tarjosi Servaalille keittoa. Syödessään Servaali kertoi Vanhalle Mäyrälle, miten oli päätynyt metsään. Kun Servaali oli kertonut tarinansa, Mäyrä kertoi itsestään ja suuresta metsästä, jossa hän asui.
”Sinä olet nyt Suomen suuressa metsässä. Täällä on kylmempää kuin Afrikassa, mutta täällä on myös paljon vihreämpää. Sinä saat jäädä luokseni niin moneksi yöksi kuin haluat, mutta ennen pitkää sinun on jatkettava matkaasi. Pidän vieraista, mutta kotiini mahdumme asumaan vain minä ja Vaimoni. Sinun on etsittävä oma koti itsellesi”.

Servaali vietti monta päivää vanhan Mäyrän luona. Vanha Mäyrä kertoi pienelle Servaali-kissalle joka päivä uusia asioita metsästä ja opetti sille metsän tapoja. Monen päivän kuluttua Servaali päätti jatkaa matkaansa eteenpäin. Se kiitti Vanhaa Mäyrää ja hänen Vaimoaan koko sydämensä pohjasta. He toivottivat Servaalin tervetulleeksi kyläilemään luokseen koska tahansa. Vanha Mäyrä näytti Servaalille polun, jota kissan kannattaisi lähteä kulkemaan.
”Kun kuljet tätä polkua eteenpäin, tulet suureen risteykseen. Siellä sinun täytyy päättää jatkatko matkaasi syvemmälle metsään vai valitsetko tien joka vie sinut pois metsästä.”
Servaali kiitti Vanhaa Mäyrää vielä kerran ja luottavaisin mielin se lähti kulkemaan polkua eteenpäin. Servaali oli onnellinen saatuaan hyviä ystäviä metsästä. Se käveli eteenpäin, kunnes saapui Vanhan Mäyrän mainitsemaan risteykseen. Risteyksessä oli kyltti joka ohjasi kääntymään joko:
SYVEMMÄLLE METSÄÄN TAI POIS METSÄSTÄ
(lapset saavat itse siirtää kissan sinne polulle johon haluavat)

Liite 13 Sadun toinen osa 3/3 Viisas Pöllö

”Oletpa sinä kummallisen näköinen otus täällä Suomen suuressa metsässä. Mikä oikein olet?”, korkea ääni kysyi Servaali-kissan yläpuolelta. Servaali katsahti ylös ja näki oudon näköisen linnun. Servaali kohtasi linnun pyöreät silmät ja tiesi, ettei ollut koskaan nähnyt yhtä terävää katsetta.
”Minä olen Servaali-kissa Afrikan suurelta ruohotasangolta.”
”Vai kissa sinä sanot olevasi, en ole koskaan kuullut kaltaisestasi, vaikka tiedänkin missä Afrikka on. Minä olen metsän Viisas Pöllö. Tule mukaani. Haluat ehkä tulla nukkumaan kotiini, ettei sinun tarvitse jäädä yksin ulos.” Servaali kiirehti Viisaan Pöllön perään, kun Pöllö lehahti lentoon.

Miltä Servaali-kissasta tuntuu kun se on löytänyt uuden ystävän?
Minkälaisessa kodissa pöllö asuu? (mietitään lasten kanssa yhdessä oikea vastaus)

Pöllö johdatti kissan kotiinsa, joka sijaitsi korkealla, puun rungon sisällä. Pöllön koti oli hyvin kauniisti sisustettu. Pöllön kolme iloista lasta juoksivat Servaalin luokse, iloisina uudesta leikkikaverista.
”Voit viipyä täällä niin monta yötä kuin haluat, mutta sitten sinun on jälleen jatkettava matkaasi. Minä tykkään vieraista, mutta meillä on jo paljon melua ja hyvin vähän tilaa. Sinun tulee etsitä itsellesi oma koti.” Servaali viipyikin Pöllön luona monta yötä ja eläimet ystävystyivät keskenään. Servaali leikki paljon Viisaan Pöllön pienten lasten kanssa. Pöllö opetti Servaalia lukemaan ja Servaali luki pöllön kirjoista paljon tarinoita Suuresta metsästä. Kun Servaali lähti taas jatkamaan matkaansa, Pöllö toivotti hänet aina tervetulleeksi kotiinsa. Sitten Pöllö näytti polun, jota Servaalin tulisi kulkea eteenpäin.
”Kun kuljet tätä polkua eteenpäin tulet suureen risteykseen. Siellä sinun täytyy päättää jatkatko matkaasi syvemmälle metsään vai valitsetko tien joka vie sinut pois metsästä.”
Servaali kiitti pöllöä kaikesta ystävällisyydestä ja luottavaisin mielin se lähti kulkemaan polkua eteenpäin. Servaali oli onnellinen saatuaan hyviä ystäviä metsästä. Se käveli eteenpäin, kunnes saapui Viisaan Pöllön mainitsemaan risteykseen. Risteyksessä oli kyltti joka ohjasi Servaalia kääntymään joko:

SYVEMMÄLLE METSÄÄN TAI POIS METSÄSTÄ
(lapset saavat siirtää kissan haluamalleen reitille)

Liite 14 Sadun loppu 1/2 Kaupunkikoti

Servaali lähti kulkemaan polkua pitkin, joka johti hänet pois metsästä. Ei kestänyt kauan, kun se saapui metsän laitaan. Servaali astui hitaasti ulos metsästä katsellen varovasti ympärilleen. Se oli saapunut korkean rakennuksen pihaan. Pieni Servaali-kissa istui hetkeksi maahan ja katseli itseään. Sen kullanvärinen turkki oli muuttunut metsässä synkän harmaaksi ja se ei tunnistanut tassujaan omikseen. Servaalin ajatus kuitenkin keskeytyi, kun pihalta kuului kova ääninen kiljaisu. Servaali pelästyi ja säntäsi juoksuun. Se törmäsi ja tunsi kuinka kädet tarttuivat kiinni siihen ja nostivat Servaalin ilmaan.

Kumman pieni Servaali tapaa Tytön vai pojan? Mikä voisi olla pojan/tytön nimi?

Servaali-kissan likainen turkki painettiin pehmeitä vaatteita vasten ja nauru ryöppysi sitä pitelevän lapsen huulilta.
”Kissa, sinä olet soma pieni kissa! Minä vien sinut äidin luokse ja kysyn saanko pitää sinut. Sinä olet niin ihana!”
”Minä olen pieni Servaali kissa Afrikan ruohotasangolta”, Servaali kertoi lapselle pienellä äänellään. Lapsi ei kuitenkaan ymmärtänyt Servaalin sanoja, vaan kuuli ainoastaan pienen kissan naukaisuja.
”Miau, miau!” Lapsi vastasi Sevaalille. Servaalin mielestä kädet, jotka sitä silittivät, tuntuivat pehmeiltä ja lämpimiltä. Lapsi pesi Servaalin turkin ja sai siitä jälleen kullankeltaisen. Lapsi antoi Servaalille hyvää ruokaa. Kun Servaali nukahti illalla lapsen syliin, se näki unia Afrikan suurista ruohotasangoista. Sen oli hiukan ikävä Afrikkaan, mutta rakasti uutta elämäänsä, omaa ihmistään ja uusia, metsässä asuvia ystäviään.

Miltä pienestä Servaalista tuntuu nyt kun se on saanut uuden kodin?

Kysymykset, jotka lapsille voi esittää tarinan jälkeen:

1. Missä oli Servaali –kissan koti?
2. Kenet Servaali –kissa tapasi metsässä? (Kuka on Servaali-kissan ystävä)
3. Kenen luokse Servaali –kissa jäi asumaan?
4. Miten satu loppui? Oliko sadun loppu iloinen vai surullinen?

5. Mikä oli kaikkein kivointa sadussa/mikä oli kaikkein kivoin kuva?

Liite 15 Sadun loppu 2/2 Metsäkoti

Pieni Servaali-kissa päätti seurata polkua, joka lähti johtamaan häntä syvemmälle metsään. Se kulki kapeaa polkua hitaasti eteenpäin epäröiden, oliko valinnut oikean tien. Servaali kulki koko päivän. Myöhään illalla se saapui pienen mökin luokse. Servaali pysähtyi paikoilleen ja jäi tarkastelemaan mökkiä. Se oli pieni puinen rakennus. Sen savupiipusta nousi savua ja ikkunoista loisti valo. Yhtäkkiä mökin ovi aukesi ja pieni ihminen juoksi siitä ulos. Pieni ihminen pysähtyi Servaalin eteen ja kyykistyi katsomaan pientä kissaa.

Kumman Servaali tapaa tytön vai pojan? Mikä voisi olla tytön/pojan nimi?

”Hei pieni kissa. Sinä olet suloinen. Tule sisään niin minä pesen sinun likaisen turkkisi ja annan sinulle ruokaa”, sen sanottuaan lapsi nosti Servaalin syliinsä ja painoi lämmintä rintaansa vasten. Lapsi pesi Servaalin ja antoi sille hyvää ruokaa. Lapsi otti Servaalin syliinsä ja pieni käsi silitti Servaalin puhtaan kullankeltaista turkkia. Kissasta se tuntui mukavalta ja se siirsi katseensa lapsen kasvoihin.
”Minä olen pieni Servaali kissa Afrikan suurilta ruohotasangoilta. Minä haluaisin jäädä luoksesi asumaan.” Lapsi katsoi Servaalia ja nauroi. Se ei ymmärtänyt kissan puhetta vaan kuuli ainoastaan hiljaista maukumista.
”Miau!” Lapsi vastasi Servaalille. ”Sinä olet nyt minun pieni kissani. Minä rakastan sinua.”
Tyytyväisenä pieni Servaali-kissa jäi nukkumaan lapsen syliin. Se näki unia vanhasta kodistaan Afrikan ruohotasangoilla. Sen oli hiukan ikävä Afrikkaa, mutta se oli onnellinen uudesta kodistaan ja uusista metsässä asuvista ystävistään.

Miltä Servaalista tuntuu nyt kun se on saanut uuden kodin?

Kysymykset, jotka lapsille voi esittää tarinan jälkeen:

1. Missä oli Servaali –kissan koti?
2. Kenet Servaali –kissa tapasi metsässä? (Kuka on Servaali-kissan ystävä)
3. Kenen luokse Servaali –kissa jäi asumaan?
4. Miten satu loppui? Oliko sadun loppu iloinen vai surullinen?

5. Mikä oli kaikkein kivointa sadussa/mikä oli kaikkein kivoin kuva?